

KIÁLTÓ SZÓ.
EURÓPA KERESZTYÉN NÉPEIHEZ

ÉS

FEJEDELMEIHEZ

LUNKAI ANDORTÓL

PESTEN,
NYOMATOTT KOZMA VAZULNÁL.

1849.

Térjetez meg, mert elközelített a mennyeknek országa!

K. János. Mát. III. 2.

Előszó.

Mily nagy boldogság, hogy az ember már ma gondolatait akár milliósorozva repítheti széllyel e világba a sajtó sebes szárnyain, s nekem is most nem kell azzal bajlódnom, hogy tanítványokat válogassak magamnak, s azokat esztendőig oktassam — mire már talám időm sem lenne — s úgy küldjem széllyel a világra, hogy eszméimet mindenfelé terjeszszék. De még nagyobb a boldogság ha a sajtó egyszersmind szabad is; mert a zsarnoki cenzúra bizonyosan nem fogná megengedni, hogy eszméim ily épen és csonkázatlan jussanak világ eleibe.

Én tehát a szabadsajtóra bízom eszméim terjesztését széles ez világon, és ez által fel-

szentelem a szabadsajtót az Isten országának Apostolává, s kötelezem arra, hogy elismer-
vén a maga méltóságát óvakodjék minden
gyarlóságtól, és soha magát aljasságokra le
ne alacsonyítsa; hanem légyen mindenkor min-
denütt, és mindenekben az igazságnak hív és
komoly hirdetője.

Hogy pedig eszméim sebes terjedését más
keresztyén Népeknek az én — különben igen
érdekes, de fájdalom! nemzetemnek eddigi
körülményei miatt még kevés figyelemre mélt-
tatott — — nyelvemmel! ismeretlensége ne
késleltesse, gondoskodni fogok róla, miszerint
kiáltó Szóm egy pár, a tudós Európában
igen olvasott, s általam is az élő nyelvek kö-

zül leginkább ismert nyelvre úgymint francziára és németre lefordítva az originál után csak hamar megjelenjen, s a keresztyén Európának nagyobb városaiba, onnan a kisebbekbe is szét küldöztessék, hogy így e két ismeretes tudós nyelvből minden más európai keresztyén népek nyelveire is minél előbb át tétethessék.

Erre nézve pedig két dologra kérem a szabadsajtó kezelőit minden keresztyén népeknél. Egyik ez, hogy a fordítást mindenütt olyan tudósra igyekezzenek bízni, kinek azon kívül hogy mind a két nyelv, t. i. a melyből, és a melyre fordít, hatalmában van, s különösen bibliai stylusával is mind a két nyelvnek ismeretes, — hogy így, azt a mi a bibliából van

véve, mind egyik nemzetnek bibliai nyelvén tudja adni — egész valója a keresztyén vallásleikétől legyen áthatva, s ki ennél fogva a fordítást nem csupa nyereszkedésből, hanem inkább szent buzgalomból tegye: másik az, hogy igyekezzenek oly olcsóvá tenni e könyvecskét, mikép, ha lehetséges, ne találtassák a keresztyénségben senki oly szegény, ki ezt meg ne szerezhesse.

Írtam a Tisza völgyen, K. U. sz. u. az 1849-dik év negyedik havának 18-dik napján.

a Szerző.

KIÁLTÓ SZÓ

Európa keresztyén népeihez és fejedelmeihez.

1. §. Vajha volna nyelv a Föld hátán, melyet minden emberi lény értene, és én ezen szólhatnék Európa keresztyén népeihez, és fejedelmeihez oly dörgő hangon, mely egész Európát a Tájó torkolatától a Volga forrásáig át zengené! De, hiszem, lesznek minden nemzetek között, kik néktek az én beszédimet híven tolmácsolni fogják; hallgassátok azokat! Vajha tudnék szavakat találni a nagy és isteni eszméknek kifejezésére, melyek lelkemben föl-tolakodnak! De nincs emberi nyelv mely erre képes volna. Csak úgy adom hát azokat, mint gyarló emberi nyelven lehetséges; igyekeztén, hogy engem a nagyok is meg hallgassanak, a kicsinyek is megértsenek.

2. §. Mint keresztyén szóltok Keresztyénekhez a Jézus Krisztus nevében. — Hajoljatok meg e név előtt minden népek, és minden népeknek fejedelmei, és bölcsei; mert nagy és magasztos név ez! Nagy volt ez eddig is, de még nagyobb lesz ennek utána; mert, az ő második eljövetele dicsőségesebb lesz az elsőnél. Én vagyok a kiáltó szó; térjete meg, mert elközelített a mennyeknek országa! Elközelített az ország, melynek eljöveteleért minden nap ekkép könyörögtünk s könyörgünk Istennek: Mi

Atyánk! ki a mennyekben vagy, jöjjön el a te országod, légyen meg a te akaratod, mint mennyben, úgy itt e földön is. Úgy van! nem sírontúli mennyországot kértünk, s kérünk itt Istentől a mi Atyántól mert úgy minden nap halálunkat kérnök, hanem kérünk mennyországot már itt a földön; és ez az a mennyország, melynek elközelítését én néktek az Úr nevében hirdetem. És hirdetem épen most, midőn szinte az egész Keresztyénség úgy fel van háborodva, mint még soha nem volt; midőn az elnyomatott népek felzendülvén, a zsarnok királyi székeket fölforgatják, fejedelmeket elűzik és szabadságért kiáltoznak, s miután megnyerik is azt nem tudnak lecsilapodni, hanem hánykodnak mint a tenger hullámai; midőn a fejedelmek tulajdon alattvalóinak városaikat halomra lövödöztetik faluikat felgyujtogattatják, népeiket egymás ellen lázzitják, azokat egymás által gyilkoltatják, és hogy őket leigázhassák, nincs bűn melyet elkövetni irtóznának: egy szóval, midőn a gonoszság nagyban űzelve elérte tető pontját, minél magasbra már nem hághat. Igen! s mivel magasbra már nem hághat: itt a forduló pont, hol szükség, hogy a világ a nagyszerű gonoszságtól vissza borzadva megrémüljön, és a jobb útra térjen.

3. §. S micsoda országokban történnek mind ezek? Keresztyén országokban, azt mondjátok. Tagadom! Egyes keresztyének voltak a Jézus idejétől fogva minden századokban, vágynak ma is számosán: de keresztyén ország még eddig egy sem volt soha, most sincsen egy is. Ez nagy szó! azt mondjátok. Nagy, de igaz; mert nem de nem úgy van-é hogy az úgy nevezett keresztyén országok, — mióta ilyenek léteznek — épen nem úgy bántak egymással mint Krisztus taniiványihoz illet volna. Mivel

nem abban vetélkedtek, mikép előzzék meg egymást szí-
 vességgel, mikép segítsék elő egymást jószándokaikban;
 hanem, épen mint a Pogányoknál mindenik azt gondolta,
 hogy ő csak a többi kárával boldogulhat. A honnan szinte
 mindenik, ha módját ejthette, szomszédainak birtokait,
 kisebbíteni, azokat vagy szép szín alatt mesterséges csa-
 lárdsággal, vagy nyilvános erőszakkal, fegyverrel magá-
 évá tenni igyekezett; és egymást ezenként ölték rakásra,
 egymás javait tüzzel vassal pusztították, s mindenik abban
 kereste dicsőségét, ha a másikat eltudta tiprani. A mi
 pedig egy egy úgynevezett keresztyén országban a feje-
 delemnek és a népnek, s a nép különböző osztályainak
 egymásközötti viszonyaikat illeti; ezek is merőben ellen-
 keztek mind eddig a Krisztus szent tudományának, a ke-
 resztyén vallásnak elveivel, A Fejedelmek nem követték
 Idvezítőnknek ama szent parancsolatját: „A ki ti közötte-
 tek első akar lenni, légyen mindnyájatoknak szolgálja;“
 nem akarták magokat úgy nézni, mint az álladalomnak első
 szolgait, első tisztviselőit; hanem szüntelen arra töreked-
 tek, hogy magokat a népnek határtalan hatalmú uraivá,
 zsarnokaivá tegyék, csak úgy nézván ezeket, mint az ő
 kényők s kedvök kielégítésére szolgáló eszközöket. A
 nép felsőbb és hatalmasabb osztályai hasonlókép bánlak
 az alsóbbakkal, azokat nyomták, sanyargatták; a népek
 viszont a fejedelmek- az alsóbb osztályúak a felsőbbek
 ellen torsalkodlak, s hol ravaszsággal, és csalárdsággal igye-
 keztek magokat kármentesíteni, hol pedig nyílt erőszakkal tö-
 rekedlek a jármot lerázni nyakukról, miből borzasztó háborúk
 keletkeztek. Ez a mely most foly, legborzasztóbb; mer
 maguk a fejedelmek adnak példát a népeknek a tettetés-
 ben, hazudozásban, hamis esküvésben, hitszegésben, és
 minden gonoszságban; és magok azok, kiknek kötelessé-

gök volna az Idvezítő szent tudományát praedicállani, mely míg ellenségeinket is szeretni tanítja, arra engedik magokat nyomorult világi tekintetek által bíratni, hogy hallgatóikat lázzítsák más nyelven beszélő vagy más hit felekezeti polgártársaik ellen pusztításra, rablásra, gyűjtogatásra, irtó- és így még az ártatlan kisdedeknek sem kedvező gyilkolásra, s mindenféle égrekiáltó gonoszságokra; sőt némelyek közülök még magok is fegyvert fognak e szörnyű háboniban- az igazság- és így az Isten ellen. Ne mondjátok nékem mentségtökre hogy ti mind ezeket ilyen s ilyen jó célból cselekeszitek. Ezt mondani káromlás. Ezen tannál: gonoszt cselekedni jó célból szabad, veszedelmesebb és istentelenebb tan e világon nincsen; ezt csak ördög gondolhatta ki, ha ez állana, nincs bűn, melyet erénnyé ne lehetne canonizálni.

4. §. Egy szóval, ellene mondhatatlan igazság az, hogy keresztyén országok itt a¹ földön még eddig nem voltak, most sincsenek; hanem ezután kell azokat alkotnunk, és itt fog kezdődni a keresztyén vallásnak második, az elsónél dicsőségesebb időszaka. Ez lesz Jézusnak második, az elsónél fényesebb eljövetele. A Jézus életadó szent tudományára kell alapítani az ő követőinek, a Keresztyéneknek minden ő országaikat; annak elvei szerint kell hozni a törvényeket s kormányozni a népeket minden keresztyén polgári társaságokban; mint szintén a különböző keresztyén országok egymás közötti viszonyait is azok szerint kell elintézni. És ez az, a minek hirdetésére az isteni kegyelem az én kicsinységemet méltóztatlt. Kicsiny vagyok én, de nagy az Úr ki magát a kicsinyekben megdicsőíti hallgassatok engemel!

5. §. Ne mondja pedig nekem senki ti közületek, hogy én csak ábrándozó vagyok, ki olyat tudok képzelni, hogy mennyország lehet már itt e földön. Óh ti kicsiny hitűek, kik így gondolkodtok! Ti nem ismeritek sem az emberi természetet, sem a keresztyén vallást. Az emberi természet nem; mert nem tudjátok, hogy az embert angyallá szintűgy lehet formálni mint ördöggé, és hogy nincs oly magamegtagadással járó erény, melyre az embert nevelés által képessé fenni nem lehetne: a keresztyén vallást nem; mert nem tudjátok, hogy az ember lélek és szív nemesítésére semminek a világon oly nagy ereje, és hatalma nincsen, mint a keresztyén vallásnak.

6. §. Azzal se álljatok nékem elő, hogy lám Jézus maga mondotta: „Az én országom nem e világból való:“ Boldogtalan magyarázók! kik egy mondást az egybe függésből kikapván, annak értelmét egészen elcsavarjátok. Hiszen Jézus akkor mondotta e szavakat, midőn ötét ellenségei elfogatván a római Helytartónak Pontius P i I a— t u snak úgy adták által, mint országháborítót, mint olyan embert ki uralkodásra, ki világi fejedelemségre vágyik, és magát Zsidók királyává akarja tetetni. Pilátus kérdezé Jézúst, igaz-é, a mivel ötét vádolják? s Jézus erre feleli azt, hogy ő király ugyan de országa nem e világból való. Azaz — a mint ő maga bővebben megmagyarázza — hogy ő nem olyan király, mint e világi királyok, ki külső hatalommal úralkodnék, ki fegyveres seregeknek parancsolna; mert ha olyan volna, most seregei vitézkednének mellette, hogy ne adatnék ellenségei kezébe. Hanem az ő uralkodása csak lelki, csak szellemi uralkodás, és abban áll, hogy ő hirdeti az igazságot, az igaz tudományt, az igaz vallást, és mindenek, kik azt beveszik, hallgatnak ő reá, és az ő sza-

vának engedelmeskednek, mint a király szavának az alatt valók (Ján. XVIII. 33—37) Ebből látni való, hogy itt Jézus egyedül a maga személyéről beszélt, és csak ellenségeinek hamis vádját, miszerint ötöt Zsidó országban világi fejedelemségre vágyással vádolták, akarta magáról elhárítani, és éppen nem azt akarta mondani, hogy olyan ország melynek intézetei az ő tudományán alapulnának, itt a földön fel nem állhatna, hanem csak túl a síron, az örök életbe való volna. Sőt inkább az ő egész világot fölölelő nagy lelke sok századokon keresztül előre ellátta, hogy a világot, mely az ő idejében az Isten-országára még meg nem ért volt, az ő mennyei tudománya fogja erre apránként megértetni; és hogy az ő követői erről soha el ne felejtkezzenek, azért parancsolta, miszerint minden nap így fohászkodjanak Istenhez: Mi Atyánk! jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod mint mennyben úgy itt e földön is. Azaz, Mi Atyánk! hozd el minél előbb, és engedd megérnünk az időt, hogy valamint az égi testek ott fent pontosan teljesítik a te akaratodat, követvén mindenekben a le általad eleikbe szabott törvényeket: úgy itt e földön is a te okos lélekkel és szabad akarattal fölruházott teremtéseid, az emberek tegyék mindenekben azt, a mit te akarsz, a mi te előtted kedves, követvén híven a¹ vallás és erkölcsiség szent törvényeit. Jézus látta lelkében, hogy az Isten-országa eljövételének itt a földön szükségesképpen meg kell történnie idővel az ő isteni tudományának következtében; én pedig hirdetem néktek hangosan, hogy betölt a teljes idő, és az Isten-országa itt a földön a mi napjainkban fogja venni kezdetét.

7. §. De hol az az erő, hol az a hatalom, azt kérditek, mely a' testiségben elsüllyedt, az anyagiságban elmerült

keresztyén népeket és fejedelmeket annyira megváltoztassa, hogy mennyországot, alkothassanak már itt e földön? Oh ti kicsiny hitűek! nem látjátok-é sokszor, egy szikráról mily nagy tűz gerjed? nem veszitek-é esetökbe, hogy egy kis kovász az egész tésztát pozsgásba hozza? Bizony bizony mondom néktek, hasonló ezekhez a mennyeknek országa. Pedig vágnak közöttetek most is számosán, ezután még többen is lesznek, kik beszédükkel, példájokkal, és minden igyekezetökkel azon fognak lenni, hogy a többieknek kovász gyanánt szolgáljanak, és a Keresztyénség egész tömegét olyan pozsgásba hozzák, milyen annak kiforrására és megtisztulására kívántatik; mihez majd a következő nemzedékeknek okos keresztyén nevelése is hozzájárulván, és hatalmas segédkezeket nyújtván, biddjétek el, hogy az Isten-országa a¹ keresztyénségben föl fog állani itt a földön.

8. §. De hol, és mi módon kezdjünk hát e nagy, nehéz, de egyszersmind fölséges munkához, t. i. az Isten-országának megalapításához itt a földön? — ezt kérditek. Helyesen! mert valamint minden dologban, úgy itt is a munka renditől igen sok függ annak szerencsés eredményére nézve. Minthogy tehát valamint nem-keresztyén elveken alapuló, s nem azok szerint kormányzott álladalomban egyes polgároknak jó keresztyéneknek lenni igen bajos, és erre csak az erősebb lelkek képesek; úgy egyes álladalomra nézve is a keresztyén elvek követése igen nehézzé válik, ha mindenfelől pogány elvű szomszédoktól van körülvéttve: kezdjünk az Isten-országának megalapításához egyszerre 3 helyen, úgymint alul, középeit, és felül.

9. §. Alul, igen röviden megmondva, úgy; hogy min-

den egyén, kinek Isten a' maga kegyelmét e' végre aján-
dékotta, igyekezzék a' maga kisebb vagy nagyobb hatás-
körében az oda tartozókat a' testiség', anyagság', és önzés'
rabságából szellemi szabadságra emelni, és az Isten-ország-
ának megnyerni; mire egyes szabályokat adni bajos is
vólna, de azoknak, kik erre hivatvák, szükségtelen is;

10. §. Középett pedig úgy, hogy minden egyes ke-
resztyén országoknak törvényhozói és kormányzói fogadják
el legfőbb törvényhozási, és kormányzási elvül Jézusnak,
szent vallásunk szerzőjének ama felséges parancsát: „Ke-
ressétek mindeneknek előtte az Isten-országát, és annak
igazságát“ s ekkor meg lesz az is, mit ő megígért, hogy
t.i. minden egyebek meg fognak adatni mintegy ráadásban.
Azaz, minden keresztyén törvényhozás- és kormányzásban
nem az anyagi haszon, hanem az erkölcsiséglegyen a fő cél.
Mert ha olyan törvényeket hoztok, és úgy kormányoztatok
a keresztyén álladalmakat, hogy azokban minden polgárok
jó keresztyénekké, Krisztus igaz követőivé fonnáltathassa-
nak, és formáltassanak: az anyagi jóllét önkényt fog kö-
vetkezni; mivel a munkásság, a szorgalom, a gondolko-
dó, és találós elme, melyek az embert anyagi jóllétre se-
gítik, az igaz keresztyénséggel éppen nem ellenkeznek, sőt
azzal igen szépen megegyeznek. Mert az igaz Keresztyén
tudja, hogy a talentum, melyet neki Isten testi erőben, lel-
ki tehetségekben, s világi javakban adott nem arra való,
hogy azt elássa, hanem hogy azzal kereskedjék. Azért is
ő henye életet nem él, hanem fut fárad, szorgalmatosko-
dik, gondolkodik, és talál, de álnoksággal nem jár soha,
és senkit meg nem károsít; mert ez céljával ellenkeznek,
mivel az ő célja nem az, hogy ő maga minél inkább úszszon
és dözsojljön az anyagi jóllétben, s ezen kívül rakásra gyűj-

tött kincseinek holt halmazában keresse dicstelen gyönyörűségét; hanem inkább az hogy eszközöket szerezzen magának minél nagyobb anyagi és szellemi jóllétet árasztani el mindenekre a maga körében, és ebben találja nemes örömet, és boldogságát. Ellenben, ha törvényhozásoknak, és kormányzásoknak fő céljává az anyagi jóllétet tűzitek ki, soha az állal az országokat boldogokká nem teszitek, hanem csak azt nyeritek vele, hogy míg némelyek az anyagi jólétben torkig úsznak, és a csömörlésig dőzsölnek, a népnek nagy tömege anyagi nyomorban fetreng, erkölcsileg pedig az egész ország sínlik. Erre semmi bizonyítás nem kell, előttünk vágnak az élő példák, előttünk a¹ sok fényes nyomorúság. —

11. §. Úgy van keresztyén törvényhozók és kormányzók! szent vallásunk elveit állal kell plántálnotok a magános éleiből nagyban az álladalmak életébe is, különben szent vallásunk álladalmainkban, így a mint ezek most vágnak nem virágozhatnak, hanem csak tengődik, és sínlik. Úgy van! szükség hogy szent vallásunk elvei a törvényhozásnak és igazgatásnak minden ágait mint éltető elem általjárják, hogy így a keresztyén polgári társaságnak minden egyes tagjai, az ígét, melyet a templomokban predikáltatni hallanak, minden országos, és minden törvényhatósági leremekben, és minden alsó s felső törvényszékeknél megtestesülve gyakorlatba véve, éleibe léptetve lássák, ne pedig azzal ellenkezőt legyenek kénytelenek mindenütt tapasztalni; hogy így az élet ne rontsa le, mint most nagy részben történik, hanem inkább erősítse a¹ polgárok szívében azt, a mit abban a Templomok építettek. Azon eszmének tehát, mi szerint szükség, hogy a törvényhozás és kormányzás a keresztyén álladalmokban a keresz-

tyén vallás erkölcsi szent elvein alapuljanak, állani kell má-
tól fogva mind örökké!

12. §. Állani kell mondom ezen eszmének; mert nincs nagyobb képtelenség, mint azt mondani, hogy Keresztyének vagyunk, s mégis álladalmaink igazgatásában, azoknak kül- és bel viszonyaik elintézésében pogány elveket követni. Ez okozta eddig a sok véres háborút különböző úgynevezett, de rosszul úgynevezett keresztyén országok között. Ez okozta ugyanezen országokban a sok igazságtalan és embertelen törvényeket, ezek meg aztán az erkölcsök romlását, és azt hogy az erény útja annyira megnehezítettett, mikép azt csak az erősebb lelkűek, s néha ezek is csak tántorogva követhették; de ez okozta, a mi mindennél több a semmi törvényeket is, azaz azt, hogy legyenek olyan országok a keresztyének között, hol minden dolgok egyetlen egy, és nem ritkán gonosz vagy gyáva embernek önkényétől függenek, egy szóval a zsarnokságot. Ennek a keresztyének között ezentúl meg kell szűnie; mivel ez szent vallásunk elveivel összve nem egyeztethető. A jó fejedelem így könyörög, így kell könyörögnie Istennek: Felséges Isten királyoknak királya! segíts kérlek engemet minden jó szándékimban, mellyekkel népeim boldogságát előmozdítani igyekezem; ha pedig azal ellenkezőt akarnék akadályoztass meg engemet. Ilyen akadályok pedig a bölcs törvények is, melyek a fejedelem akaratát korlátozván, nem engedik, hogy mindent, a mi vagy magának eszébe ötlik, vagy valamely hízelkedő susárlótól fülébe sugatik, népe, s talán tulajdon háza veszedelmére is tehesen. Ha bölcs és jó fejedelem az ötet korlátozó törvények melleit annyi jót nem tehet, a meny-nyit hiszi, hogy azok nélkül tehetne: igyekezzék a maga

bölcsessége által oda vinni szép móddal a dolgot, hogy a (örvényeken tétessék legalább az ő életére olyan változtatás, mi szerint nékie nagyobb mezeje legyen népei boldogítására; s ha ezt ki nem viheti nyugodjék meg rajta. Ekkor ő Isten-ember- és a maga lelkiismerete előtt ment, és semmi felelősség ölet nem terheli. De mily ritka az oly fejedelem, ki törvény nélkül több jót tudna is akarna is tenni népeivel, mint törvények mellett tehet! mily számosan voltak, s vágytak ellenben, kik az önkénnyel visszaéltek, s élnek népek nyomorgatására, és az erkölcsök rontására. Inkább tehát ama ritkák telessenek valamivel kevesebb jót, mint eme számosak követhessenek el sok gonoszt; s ez az a miért az önkényes uralkodás keresztyén országokban többé fönn nem állhat.

13. §. De ezen kívül nincs is más uralkodás formája, mely a keresztyén vallással öszve nem férne. Nem mondom ugyan, hogy egyik uralkodás formája bizonyos környülmények között nem jobb, nem alkalmasob a másiknál; de annyit bátran merek állítani, hogy mindenik alatt lehetnek a népek biztosítvák boldogságuk felől, csak a keresztyén vallás szent elvei tétessenek alapul. A honnan nincs igazságuk azoknak, kik például a Monarchiát egészen megvetik, és azt mondják, hogy a nép csak Democratia alatt lehet boldog. Mindenik alatt lehet a nép boldog is, boldogtalan is, a szerint a mint az igazgatóknak, s magának az igazgatott népnek is lelkületük vagyon. S hogy itt most csak az igazgatókról szólljak tagadhatatlan, hogy még a keresztyén fejedelmek abból, hogy az ő hatalmuk Istentől vagyon — mit nagyon kívántak tudatni mindenekkel, s czimeikből is soha ki nem felejtettek — nem azt hozták ki, hogy tehát ő nékiek kötelességük Istentől nyert hatalmukkal

minél inkább Isten akarata szerint élnők, hanem inkább azt, hogy nékiek tehát itt a földön senki sem parancsolhat, s szabadon tehetik mind azt, a mi nékiek tetszik; s hogy ők valami különös lények a nép fölött s a nép csak az ő kényök s kedvök eszközévé teremtetett: mindaddig ők természettel igen sok visszaéléseket követhettek, s követtek is el a magok hatalmával. De mihelyt ők által látják — állal fogják pedig látni ezután bizonyosan — hogy az Isten nem a népeket teremtette ő éreltők, hanem őket a népekért, és hogy Isten őket a népeknek nem zsarnokaivá, hanem altyaivá, és jóllévöivé rendelte; s ennél fogva azon fognak vetélkedni egymással, melyik érdemelhesse ki legjobban népeinek bizodalját, szeretetét, és hűségét éleiben, jó emlékezetét és áldását pedig halála után; mihelyt mindenik azt tartja legnagyobb dicsőségnek, minél inkább kiüntetheti magát jósága és bölcsesége által az egész Keresztyénség előtt: mindjárt olyan igazgatás lesz a Monarchia, mely csak boldogítására lehet a népeknek.

14. §. Bizony bizony mondom nékiek ezután nem olyanok lesznek a keresztyén fejedelmek, mint eddig nagyobb részint voltak, sem népeik-sem egymás iránt. Eddig például mihelyt valami különösebb talentumü fejedelem lépett trónusra, mindjárt azon vólt, hogy hódoltatóvá, népek gyilkolójává, sanyargatójává, s más fejedelmek lealázójává legyen, sokszor nem is telhetellenségéből, hanem azért, mert a régi pogány elvek szerint a hódoltatók tartattak legnagyobb embereknek, azokat dicsőítették leginkább. Igen l mert a keresztyén vallás, mely eddig az álladalmak életéből csudálatosán ki volt rekesztve, és csak a Templomok falai között s némely erősebb lelkü magánosok lakaiiban találta menedék helyét, nem bírt elég erővel az efféle

pogány elveket a keresztyének közül kiirtani. De ezután egészen ellenkezőleg az emberi nemzet legnagyobb jótevői aratnak legnagyobb dicsőséget a fejedelmek közül, még pedig oly móddá], hogy a nagy és szép tetteket a dicsőség csak követni fogja mint az árnyék a testet, a nélkül hogy az erény lealacsonyítatnék a dicsőségnek czélul tűzése által.

15. §. A¹ mi végezetre azt illeti, mikép kezdjünk egy úttal legfelül is hozzá ama nagy, és dicső munkához, hogy az Isten-országát itt a földön megalapítsuk: ez az által esketik meg, ha minden európai keresztyén álladalmak, országok, és köztársaságok egy nagy európai szövetségbe állanak öszve. Erre nézve titeket hívlak föl először is óh Francziák! nagy nemzete az európai keresztyénségnek, kik valamint nagyok és félelmesek tudatok lenni, a hadi dolgokban, hiszem, szintúgy nagyok, és dicsők lesztek a békeség munkáiban is. Titeket szállítlak fel, mondom, először is, kiknek nyelvén foly(altattak eddig is Európa keresztyén népeinek közös ügyeik, szólítsátok föl, azokkal kiket majd alább ugyan e munkára fölhívlak, egyet értve, minden álladalmait a Keresztyénségnek egész Európában, kivéven azokat hol most a nép, és fejedelem között kétes kimenetelű háború foly, hogy küldjenek hozzátok képviselőkül mindenünnen olyan férfiakat, kik a magok hazájokban, vagy ha lehet még külföldön is, tántoríthatatlan igazságszeretetről, erkölcsi jellemök tisztaságáról, és bölcseségökről ismereteseek.

16. §. Ezeknek első teendőjök is az lesz, hogy keressenek és jelöljenek ki egy alkalmas helyet Európa közepe tályán, hol idővel szent vallásunk szerzőjének az üdvözítő Jézus Krisztusnak nevére egy az ő fönsége- s

magasságához, és az egész európai keresztyénség méltóságához illő Templom építessek; de ez majd csak akkor, mikor meg tudtok rajta egyezni, milyen legyen az, hogy nem ez vagy amaz keresztyén felekezet Temploma, hanem csak keresztyén Templom legyen, hogy így legyen egy akol és egy pásztor a mint Jézus megmondotta. — A mik emberi találmányok a különböző keresztyén felekezetek hitvallásaiban mind azok apródonként elenyésznek, a mi isteni, az megmarad mind örökké. És ez a szeretet; mert Jézus ezt tette aző tanítványinak bélyegévé: „Arról ismeritek meg, úgymond, hogy az én tanítványim, hogy keresztyének vagytok, ha egymást szeretitek.“ Bizony bizony mondom néktek, eljő az idő, és elébb mint gondolnátok, hogy olyan dolgok fölött, a melyek titkok, és a melyeket éppen azért mert titkok senki sem tud, nem fogtok vitatkozni, és az azokbani egyet-nem-értésért nem fogjátok egymást üldözni; hanem azokban, mik a Jézus tudományának a keresztyén vallásnak lelkét teszik, egyet értvén, egyebekben szabad véleményt engedtek egymásnak, azért egymást testvérileg szerelitek.

17. §. De míg ez lenne — mert erre idő kívántatik — addig építsetek a kiválasztandó helynek egyik végibe egy roppant oszlopot, ezt is a Jézus Krisztus fenségéhez, és az egész európai keresztyénség méltóságához illőt, melynek tetején lobogjon a békeség fehér zászlója, oldalai pedig minden európai keresztyén álladalmak nyelvein ez legyen arany belükkel be vésve: „Dicsőség magosságban az Istennek, és e földön az embereknek békeség, és jó akarat!“ Békeség, és jóakarat, mondom; mert a mely békeség az utóbbi időkben volt Európában, az békeség volt jóakarat nélkül, békeség volt, melyet nem a szeretet, ha-

nem a félelem tartott fenn. roppant seregeket kellettén a békeségben is szüntelen hadi lábön tartani, mintha mindig háború lelt volna. Ez nem Keresztyéneknek, hanem Pogányoknak békesége, ama pogány mondás szerint: Si vis pacem, para bellum. E sok tekintetben veszedelmes, és a keresztyén vallással sehogy össze nem férhető feszült állapotnak apródonként — mivel egyszerre lehetetlen — meg kell szünnie a keresztyének között; de erről majd alább bővebben. Most térjünk vissza a dologra. Ezen Jézusnak emelendő dicső oszlop lészen addig is, míg Istennek a Jézus nevére építendő magasztosan dicső Temploma elkészülhetne, az európai keresztyénséget öszszvetarló külső jegy. E körül fognak összevgyülni minden hetedik év eltöltével az európai keresztyén országok legbölcsebb férfiai, és itt fogják elintézni az európai keresztyénség közös dolgait a legnagyobb igazsággal; és mindegyik ország bölcsesége válik az egész Keresztyénség közös bölcsé ségévé. De még azt se várjátok, míg a világ idvezítőjének, és a békeségnek melyet ő szerzett roppant emlék oszlopa elkészülhet; hanem most kiválasztván annak helyét, és ott a békeség magas lobogóját fölütvén, mielőtt az oszlop elkészülhetne is, tartsátok első gyűléstökkel a választott hely közelében bármely alkalmas helyen; vagy ha e helyet hamarjába kiválasztani nem lehetne, másutt; miről még alább fogok szólni.

18. §. Hogy pedig az európai már ezután nem csak névvel, hanem valósággal is keresztyén országoknak ezen igazán szent szövetsége annál szerencsésebben megalapíttassék, szükség hogy az ehez járulásra titeket is fölszólítsalak Albionnak szárazon és vízen hatalmas népe, kiknek birodalmatok a világ minden részeire kiterjed. Néktek

hatalmas tényezőnek kell lennetek az Isten-országának megalapításában. De e végre szükség először is hogy meggyőztétek a keresztyénséget a felől, mikép ti néktek komoly és elszánt akaratotok az, hogy a Jézus szent vallásának elveit tegyétek az országok kormányzásának alapjaid. Ezen meggyőződést a keresztyénségbe pedig az által eszközölhetitek legkönnyebben, ha a szegény Irland elnyomatott népének igazságot szolgáltatottok. Ezt reményü, ezt várja tőletek az egész Keresztyénség; és ha ezt teszitek — mi felől én nem is kételkedem — akkor minden meg fog győződni a felől hogy a szövetség, melynek egyik hatalmas alapítója és hatalmas védője ily igazságos Nemzet, bizonyosan nem marad csak hang, hanem valósággá válik és az Isten-országa minden bizonnyal megalapítatik a Keresztyének között.

19. §. Ti pedig oh Erinnek sokat szenvedett népei! örüljétek immár, és vigadjatok, mert ti lesztek első szülöttei az Isten-országának, első példái és tanúbizonyságai annak, mikép változik egy elnyomatott népnek nyomorult állapotja rövid idő alatt boldogsággá az Isten-országának eljövételével. Felejtétek el a múltakat, temessétek azokat a feledékenység tengerébe, és ha A l b i o n n a k nemes lelkű fiai kezet nyújtanak ti néktek a kiengesztelődésre: fogadjátok és szorítsátok azt testvérileg, és ölelkeztek öszsze és adjatok példát a világnak, s mutassátok meg nagyban, egyrésről hogy kell az elkövetett hibát, miután észrevettük, jóvá tenni; másrésről, hogy kell azoknak kik ellenünk vétettek ha tettüket megbánván, jóvá lenni igyekeznek, nagy lelkűleg megengedni. Boldog szigetpór! jó ti néktek mint osztozatlan testvéreknek együtt ma-

radnotok, mert ti együtt vagytok hivatvák szép példát adni a keresztyénség nagy tanúságára.

20. §. És hogy e nagy tanúság, melyet ti tartoztok adni a keresztyénségnek, annál inkább sikerüljön: felszólítják e dicső munkára Tégedet is, e mostantól fogva boldog szigetpórnak nőkirálya. Én tudom, hogy Te nem vagy mindenható szigeteiden; de azt is tudom, hogy Te ott mind törvényeken — mind szép tulajdonaidon alapuló tekintélyed által igen sokat tehetsz. Kérlek azért kövess el részedről is mindent az Isten-országának megalapítására. Én Te tőled mint Népeid bizodalját, és szeretetét bíró kedves Nőkirálytól igen sok jót várok, s hiszem is, hogy reményeséggem nem fog megghiúsulni.

21. §. Te hozzád fordúlok már Északnak nagy fejedelme kinek birodalmában a nap soha le nem megyen, Te hozzád fordulok, mondom, mert itt már nem a Néphez, hanem Te hozzád kell szállanom. Te is nagy és szép munkára vagy hivatva Istentől az ő országának létre hozásában itt a földön, annyival inkább mivel Te a vallási dolgokban is feje vagy népeid nagyobb részének. De neked sokat igen sokat kell változtatnod eddigi módján uralkodásodnak, hogy a mennyeknek országában sok millió népeidet bevehesd. Minél nehezebb azonban Néked őseidnek hódításra, és önkényre épített rendszerét megváltoztatnod, annál nagyobb lesz a Te dicsősséged. Ne késedelmezz azért, kérlek, hozzáfogni minél előbb a nagy és dicső munkához. Előzd és örvendeztesd meg népeidet bölcs és igazságos törvények által, melyek a népnek is adjanak jogokat, a fejedelemnek is kötelességeket. Jó fejedelem, mint már mondtam, nem irtózik az őtét kötelező törvényektől. Mi-

két kell Néked tenned, azokat én elő nem számlálhatom; kevésbé vagyok ösmeretes roppant birodalmad viszonyival, mintsem ezt tehetném. De kétségkívül találtatnak a Te császári koronádnak hívei között, a keresztyén vallás lelkétől áthatott, bölcseséggel, és igazságszeretettel kitűnő, s egyszersmind népeid viszonyait is jól ismerő férfiak; keresd fel azokat, és élj azoknak tanácsával. Ellenben dugd bé füleidet az olyan tanácsadók előtt, kik Neked fegyvernél, és erőszaknál jobb eszközöket az uralkodásra ajánlani nem tudnak; s hidd el hogy ezek Néked, a nélkül hogy talán magok is tudnák vagy akarnák, legveszedelmesebb ellenségeid. Mert ezek, ha ö reájok hallgatsz, Téged bizonyosan két legnagyobb kincstől,ügymint népeid szeretelétől és az egész Keresztyénség tiszteletétől fognak meg fosztani. — Úgy van! De talán Neked nincsenek is ilyen szerencsétlen tanácsadóid? Annál jobb! annál hamarabb eljuthatsz ama párja nélküli dicsőségre, mely, midőn az Isten-országát keresed, önként magától következik el Te reád, mint olyan hatalmas fejedelemre, ki midőn roppant birodalmának physikai erejétető pontján állana, senkitől nem félve, senkitől nem kinszerítve, önként adta meg népeinek a legigazságosabb a keresztyén vallás lelkéből folyó törvényeket. Nagyobb dicsőség és nagyobb győzelem lesz ez, mintha még olyan nagy birodalmat, mint a mellyel most bírsz, meghódoltatnál. Mert hidd el oh nagy fejedelem! hogy az igazság és a szeretet a birodalmak legerősebb fundamentoma. Ezekre építve erősebben áll a birodalom, mintha millióm szuronnal, és nem tudom hány ezer ágyúval támogatatnék. Minden nagy birodalom pedig, mely nem az igazságon és szereteten, hanem csak félelmen és fegyverek élín épül, elporlik nem sokára, és széllyel foly, széllyel szakadozik, mint a kiöntött kéneső. Vajha e nagy igaz-

Ságról a Te országodnak nagyjai is, oh nagy fejedelem! mindnyájan meggyőződnének, és mindnyájan igyekeznének Te veled azon, hogy az orosz névnek félelem helyeit tiszteletet szereznének az egész világ előtt. Adja Isten hogy ezen óhajtásom teljesüljön!

22. §. Egyébiránt ámbár én itt, mint már mondtam, részletekbe nem bocsátkozhatom, egyet mindazállal szükségesnek látom hogy megemlítsék. Néked oh nagy Czár! egyik főfő tényezőnek kell lenned az Isten-országának megalapításában. Te erre vagy hivatva Istentől helyheztetésnél fogva, úgy de én látom, hogy a Keresztyének nagy részének szíve Te tőled idegenkedik, részint már csak őseidről reád maradt uralkodási rendszerednél fogva is; részint pedig azért, mivel éppen a Te thronusodon Te előtted ült fejedelem, a Te boldogult testvéred volt az, kinek fejében származott, ki által indítványoztatolt, s létre is hoztatott az úgynevezett Szent szövetség. Az Isten és a Te boldogult testvérednek lelke tudhatja csak igazán, mi volt az ő célja e szövetség szerzésében. De én oly sok szépet olvastam az ő vallásosságáról, jószívéről, s igazság szeretőieről, hogy nékem azt kell feltennem, mikép néki komoly meggyőződésének kellett lenni arról, mit a szent szövetség alapjává tett, t. i. „hogy minden fejedelem a maga országának igazgatásában szintűgy, mint más országok viszonyaira nézve egyedül a keresztyén vallás parancsolatig melyek a szeretetnek, az igazságnak, és a békeségnek parancsolatul, tartozik sinormértékül venni“ stb. De elég az hogy a keresztyén népek azt hitték, s hiszik mikép a Szent szövetség nem egyéb volt, mint a fejedelmeknek a népek elnyomására kötött, s vallásos színbe öltöztetett szövetsége; s tagadhatatlan, hogy, ha szinte a

kigondolónak fejében igazán szent vélt is a Szent szövetség eszméje: de később sok történt, a mi éppen nem olyan hogy a népeknek ama hitet teltleg meg czáfolta volna, sőt inkább azt meg erősítette. Ezek így lévén, lesznek, nem kétlem, kik, ha látandják, hogy ezen új keresztyén szövetségnek is Te ama Szent szövetség alkotójának testvére, és utódja állasz egyik az élén, hajlandók lesznek ezt is gyanúba hozni. Hogy tehát ez ne történhesék, szükség Neked is egy nagy nemes keresztyén fejedelmi lettet követned el, melyből telkednek nagysága a keresztyén vallás szent elveinek való kódolásod világosan kitündökljék, és a mely Néked az egész Keresztyénség bizodalját és szeretetét megnyerje.

23. §. Erre pedig legalkalmasb lesz az, ha Lengyelország önállását vissza állítod. Mert a milyen botránkozató volt az egész Keresztyénségnek ama nagyban üzött rablás, mi szerint 3 keresztyénnek nevezett fejedelem egy negyediknek egész országát elrablották, és azon, mint valamely prédán megosztottak: ép úgy fog örvideni az egész Keresztyénség, ha látandja hogy Te, oh nagy fejedelem! ezen nagy és botránkozató igazságtalanságot nemeslétekkel jóvá lenni igyekezel, és nem csak a derék Lengyel népben tőled szívében idegenkedő alattvalók helyett jó, háládatos, hű szomszédot fogsz nyerni, hanem az egész Keresztyénség is örömet fogja benned az Isten-országának egyik fő alapítóját tisztelni. Nem azért óhajtom tehát én Lengyelország vissza állítását, a miért mások sokan óhajtották, hogy t. i. ez állal az úgynevezett egyensúly (aequilibrium) az európai országok között kellő irányba jöjjön — mert ezentúl az erő aequilibriumja helyébe a szeretet fog állani, melynek óltalma alatt a leggyengébb or-

szág is a legerősebb mellett tökéletes bátorságban fog vi-
rágozhatni — hanem óhajtom azért, mert ezt egy nagy
fontos előlépésnek tartom az Istenországának megalapi-
tására; a mennyiben ez is egy lesz azon hatalmas tények
közűi, melyek a keresztyéneket meggyőzendik a felől,
hogy az Isten országának kezdete már valósággá vált, mert
a legnagyobb hatalmú keresztyén fejedelem is minden
nagy hatalma daczára tudott, s akart is igazságos lenni. Ha
Te ezt meg cselekeszed részedről oh nagy fejedelem! —
mi felől én kételkedni sem akarok — úgy hiszem, hogy eb-
ben szomszédaid is, kiknek elődei a Tieiddel a ragado-
mányon megosztotak, fogják a te példadat és tanácsodat
követni. A Te birodalmad ez által nem hogy gyengülne,
hanem inkább rendkívül erősödni fog.

24. §. De van még egy, a mire én kérlek Tégedet,
oh hatalmas Czár! mi első tekintettel csekélységnek látszik
ugyan, de nékem most még sem oly csekélység, mely
semmi figyelmet nem érdemlene. A dolog ebből áll: Ide-
tova 300 éve lesz, hogy egy római Pápa a régi római
naptáron egy igen okos igazítást tétetett s ez által azt az
égi testek járásával összehangzásba hozta; minekokáért e
javított naptárt a nyűgöt európai Keresztyéneknek már
minden országai, s minden felekezetei, ki elébb, ki utóbb
bevették. De a keleti Keresztyének máig is a régi hibás,
és hovatovább mind inkább hibásabb naptár mellett marad-
tak, úgy látszik csak azért, mivel a javítottnak béhozatala
egy római Pápa műve volt; mert hogy a keleti égvizs-
gálók e hibát szinte úgy ismerik mint a nyugotiak, az
kétséget sem szenved. Te oh nagy Czár! mutasd meg kér-
lek hogy te az igazságot akárkitől örömet elfogadod. Tö-

röld el e különbséget is közöttünk, s cselekedjed hogy légyen e részben is egység a Keresztyének közölt. —

25. §. Te hozzád szóllanék már hazám fejedelme! De kihez szólljak? egyik letelte a magyar koronát, a másik azt fel nem tette mikor még lehetett volna, most meg már ha akarná sem lehet. Téged szóllillak hát fel egész Habsburg-Lothringeni ház! melynek tagjai közöl egynek kelene most törvény szerint hazám thronusán ülni, ha törvénytörvény szerint kívántatok volna azon uralkodni, Téged szóllitlak, mondom, fel; de nem arra, hogy állj Te is a nagy keresztyén szövetség élére — erre magadat méltatlanná tetted — hanem csak arra, hogy szüntesd meg a hazám ellen igazságtalanul sőt istentelenül kezdett háborút. Nem azért szóllitlak pedig erre fel, mintha félnék, hogy néked hazámat leigázni sikerül, teljességgel nem — ezt Isten néked nem engedí — hanem csak azért, hogy ne ontass több ártatlan vért, s ne neveld vételked súlyát! Sőt nemcsak hazám ellen, hanem általjában mindenütt szüntesd meg a háborút, melyet népeid szabadságának eltiprására kezdettél *) mindaddig, migaz egész európai Keresztyénség ítéletet fog

*) Az alkotmány, melyet az új Császár Ferencz József az ausztriai birodalom számára mostanában hirdettetett ki, inegzáfolni látszik azon vádat, hogy a Habsburg-Lothringeni dynastia a maga birodalma népeinek szabadságát eltiprani akarja. Azonban engedjen meg nekünk a dynastia, nem tehetünk róla, ha annyi aljas hazugság és hitszegés után, mennyit a dynastia politikája, hogy feljebb ne kezdjük, csak a közelebb lefolyt egy év alatt is elkövetett, már most legszentebb ígéreteinek, sőt esküvéseinek sem hihetünk; anynyival inkább, mivel a tények kiáltanak, hogy a dynastia most még nyilvánosakban űzi, mint valaha űzte, ama régi ördögi politikáját, mi szerint birodalmának különböző nemze-

tenni Te közötted és birodalmadnak népei között. Én most nem szólok többet e tárgyról, hanem csak felszólítom a már fentebb nevezett három európai fő keresztyén hatalmasságot, sőt felszólítok minden más európai keresztyén hatalmasságokat is, kik népeikkel nyílt háborúban nincsenek, hogy már előre úgy tekintvén magokat, mint az európai nagy keresztyén szövetségnek, s ez által az Isten-országának alapítóit, s tagjait, ne nézzék behunyt szemmel e példa nélkül Istentelen háborút, hanem vessék közbe mindnyájan magokat, hogy e nem mondom Keresztyénekhez, de pogányokhoz, sőt vadakhoz sem illő borzasztó öldöklés szűnjék meg, és a dolog békésen igazíttassék el.

26. §. Ismerem én ama szerencsétlen elvét az újabb európai politikának, a Non-inlerventiót, mely azt teszi, hogy ha valahol háború üt ki, például ha valamely fejedelem a maga alattvalóit bérlett zsoldosai állal rakásra gyilkoltatja is: a többi fejedelmek és Népek csak nézzék azt öszsze dúgott kézzel attól való féltőkben, hogy ha egyik egyik félnek megy segítségére, majd a másik meg a másikat fogja segíteni és így tovább, inig utoljára az egész Europa háborúba kerekedik. Ez az elv a milyen eszélyesnek látszik egy felől az általános európai háború kikerülésére: ép oly keresztyéntelen és embertelen más felől hideg vérrel el néznünk felebarátinknak legigazságlalabb, és legkegyetlenebb legyilkoltatását is, csak hogy

teit s ezeknek különböző osztályait és felekczeteit álnok mesterségekkel igyekezik egymás ellen lázzítani, s egymás állal gyengíteni, hogy így aztán utoljára mindnyájokat járma alá hajthassa, s így teljesedjék bé a gleiche Berechtigung aller Nationalitäten. De az Isten néki ez ördögi örömet meg érni nem fogja engedni.

abból mi reánk semmi baj ne háruljon. Ezen elvnek is, mint a keresztyén vallással meg nem állhatónak, több hasonlókcal együtt ki kell a keresztyén politikából küszöböltelnie, és interveniálnotok kell, és pedig nem csak egyik vagy másik fejedelemnek vagy népnek, hanem az egész Keresztyénségnek, mihelyt valahol egyenletlenség üt ki, és azt békés úton kell eligazíthatók sőt azon kell igyekeznetek, hogy a dolog háborúra ne is kerüljön soha, hanem minden támadható kérdések, melyek háborúra adhatnának okot, szép móddal igazíttassanak el. Az ilyen általános intervenció nem hogy nagyobb háborút okozna, de sőt inkább a háborút csirájában elfojtani, vagy akár mely már kiütött háborúi is megszüntetni képes. Mert én nem hiszem, hogy például még maga a Habsburg-Lolhringeni dynastia is, bár mennyire bizakodjék is erejében, és bár mennyire süllyedt legyen is erkölcsileg, oly vakmerőségre vetemedjék; hogy a gyilkos háborút az egész európai Keresztyénség tiltakozásának daczára is folytatni merészelve; mit ha cselekednék, méltóvá tenné magát, hogy minden további vizsgálás nélkül az egész európai Keresztyénség közmegegyezésével a keresztyén uralkodó házak sorából végképpen kitöröltessék, és nem csak Magyarországon, honnan őt a Nemzet hilszegéseérl, és ősi szabadságának fegyveres kézzeli megtámadásáért már örökre kirekesztette, hanem semmi más tartományokban is, melyeket eddig birt, többé ne uralkodhassék. —

27. §. Te pedig édes Nemzetem! addig is míg régi ősi szabadságod, melyet hálátlan és hitszegő fejedelmeid eltiprani akarónak, az európai keresztyén szövetség által örökre garantíroztatnék, mondjad sajnálkozva az ellened istentelenül felbújtogatott, s az őket elnyomni szándékozó

zsarnok mellett harczoló, téged pedig, ki őket szabadságba helyeztetted, kiirtani törekvő nemzeteknek: „Uram bocsáss meg nékik, mert nem tudják mit cselekesznek,“ és a mennyire magad s jogaid fentartása engedik, bánj velők oly igazsággal és szeretettel, mint illik nagy és nemes lelkű keresztyén nemzethez, s igyekező magadat mindenekben úgy viselni, hogy az európai keresztyén álladalmi család tisztos társaságában, hová hajdan is tartozói, s hova ismét sorozandó vagy, pirulás nélkül derült homlokkal állhass meg, és ott mint méltó tag örömmel fogadtassál.

28. §. Nincs ok reá hogy minden európai keresztyén népeket és fejedelmeket egyenként szólítsák föl; de egy fejedelem csak ugyan van még, sőt úgy látszik csak volt, kihez s kiről hogy szóljak mellőznöm lehetetlen. Te vagy az IX P i u s, kit a keresztyénség egy nagy része főpapi hivatalodnál fogva eddig úgy tisztelt, mint Jézus helytartóját itt a földön. De ha igaz az, a mit hírlapokban olvastunk hogy te az alkotmányt, melyet elébb alattvalóidnak adtál később visszavontad, szavadat megszegted, és így magadat az egész Keresztyénség előtt, gyalázatos hazugsággal és hitszegéssel bélyegezted meg, és tulajdon alattvalóid ellen segítségért egy a maga népeit bérencz gyilkosok által kegyetlenül mészároltató szomszéd zsarnokhoz folyamodtál, ez által annak telteit is hallgatva helyeselvén, ha mondom ezek igazak: úgy nem vagy méltó, hogy Téged többé a Keresztyénségnek oly nagy és tiszteletré méltó része, mint a római catholica egyház, főpapjának ismerjen; és ha valaki azt merné állítani, hogy olyan ember, ki a hazugságban és hitszegésben ily gyalázatos példát ad, a Jézus helytartója itt e földön, káromlást szól-

lana Isten ellen. És így, ha ezek igazak, úgy most római Pápa nincsen! Ezután legyen-e vagy nem, az függ az eddig úgy nevezett római catholicus népektől és fejedelmektől. Ha ők szükségesnek látják, hogy az ő egyházuknak legyen ezután is itt e földön egy látható feje: ám határozzák el ezt az európai Keresztyénség nagy gyűlésén, de más keresztyén felekezetek befolyása nélkül.

29. §. Egyébiránt én azt olvastam egy helyen, hogy ez előtt 70 és egynéhány évvel, mikor a római szék, a miatt, hogy egyszerre több világi fejedelmekkel visszálkodásba keveredett, igen ingadozó állapotban volt, az akkori római Pápa egy bíbornokgyűlésben így nyilatkozott: „Hosszas és érett megfontolás után minden zavarból menekülésre csak egy rést, csak egy üdvöt, csak egy szabadulást találok, s ez minden keresztyén egyháznak men- „tessége Róma eddigi gyámsága alól. Hadjállok minden „népet, hadd építse maga szeretet- és bizodalomban keresztyén egyházát! Hadjátok meg néki a Krisztus örökségét, s ne kormányozzátok azt tovább kapzsi gyámokként csupán tin hasznokra! Hadjalok fel minden eret- „nekítés- és álközással. Minő összhangzást, minő erőt fog „aztán kifejteni a keresztyén vallás a népek boldogító- jára! a helyett hogy most kölcsönösen ellenségeskednek, „és gyengítik egymást. Nép fog szellemi erőben nép mel- „lett emelkedni, művészetek és tudományok testvéri szövetséget kötendnek a nemzeti egyházzal, s minden erőt „vetélkedve ébresztenek föl a népek boldogítására. Jerkék menjünk egyikünk keletre, másikunk nyugöt felé! „járjátok bé mint új apostolai a világosságnak, és szeretetnek a világot, hirdetve: az ur országa el fog jöni! „Mondjátok le minden földi dicsőségről! Én más dicsősé-

„get nem akarok, mint az ur szolgája lenni, s megszentelni a népeket.“ Ha ez előtt már 70 s egynéhány évvel is így beszélhetett egy római Pápa, mennyivel inkább így szólhatna ma, midőn már hatalmas kapcsok vágnak készülöben, melyek nem csak a római calholica, hanem áltáljában minden keresztyén egyházakat, addig is míg egyesülhetnének, öszve fognak tartani. Azonban minthogy erőszakolni semmit sem jó, ám válaszszanak magoknak a római catholicus keresztyének, ha tetszik, Pápát, csak hogy olyan férfiút válaszszanak, ki a Jézus leikétől áthatva, az Isten-országának eljövetelét nem csak ne gátolja, hanem inkább elősegítse; melyet egyébiránt késleltetni lehet ugyan, de megakadályoztatni a pokol minden kapui sem bírnak, és azok, kik ellene szegülnek, csak szégyent, gyalázatot, és kárhozatot fognak aratni.

30. §. Egyébiránt akár igazak azok, miket a hírlapok IX Fiúsról írnak, akár nem, és így akár maradjon ő tovább is Pápának, akár nem, s ha nem marad, akkor is akár választassék helyébe más, akár nem: annyit mindenestre felteszek a római catholicus keresztyénekről, még pedig nem csak a tudósokról, hanem a tudatlan együgyü de józan eszű és jó lelkű népről is, mikép világosan által látják, hogy Isten — az igazságnak és szeretetnek Istene — nem lehet oly igazságtalan és szeretetlen, miszerint sok millió Keresztyéneket, bármily kegyesek, és Istent fölök legyenek is azok, bármily szívesen igyekezzenek is minden ő parancsolatit teljesíteni, kárhozatra taszítson csak azért, mivel ők ezt vagy amazt úgy, a mint a római calholica egyház hinni parancsolja, nem hihetik. Egy szóvá], én nem hiszem, nem hihetem, hogy légyen józan gondolkozása római catholicus Keresztyén már ma, a 19 század

közepén, ki által ne lássa mily borzasztó tana volt eddig a római catholica hitnek az, hogy a keresztyén felekezeteknek minden confessiói között csak a római catholicusoké az egyedül idvezítő hitvallás. Ez ép oly botránkozlató, oly gyűlöletes tan már ma, mint vólt a 10-dik században a pénzérli bünbocsátással való kereskedés. Ezt a gyűlöletes a római catholicusokat más keresztyén felekezeteklöl, ezeket viszont amazoktól elidegenítő tant, akár lesz többé római Pápa, akár nem, ki kell hagyni a római calholicus Keresztyéneknek hitágazalaik közül minél előbb, mint olyat, mely csak arra való, hogy az Isten-országának eljövételét gátolja. A többi tanok, a melyeknek el kell maradniok, majd elmaradnak apránként, mint más hitfelekezeteknek, úgy a római catholicusoknak hitágazataiból is. —

31. §. Egyébiránt, ha a római calholicusok bölcsei, papok szintűgy mint nem papok, úgy itélendnek, hogy vágnak az ő hitvallásokban több olyan tanok is, melyek őket más felekezetű keresztyénektől eltávolítják, azonban a¹ keresztyén vallás lelkére nem tartoznak, és a melyeknek elhagyása a nép vallásos érzését nem sértené, vagy a melyek elhagyásának üdvös volta iránt a népet könnyű volna fölvilágosítani: ám hagyjanak ki még most mindjárt többeket is, hogy a választó falak gyérüljenek; de én részemről a catholicusoktól most előlegesen csak a fentebb említett gyűlöletes tannak kihagyását kívánom. Hanem ezt megkívánni annyira kinszerítve érzem magamat, hogy az egész római calholicus Keresztyénséget, minden nemzetek között a világon az Istenre, és mindenre a mi előttök szent, kérem, hogy ha valaki ezután nékiek azt tanítaná, hogy csak a római catholica hitben lehet idvezülni, minden egyéb hitvallásnak, mint átkozott eretnekek, kár-

hozhatnak edényei: azt az embert nézzék úgy mint az Istenországának ellenségét, mint Antichristust, forduljanak el tőle, és ne hallgassák annak beszédét.

32. §. Egyenként a¹ népekhez és fejedelmekhez most ez úttal többet nem szólok. A miket eddig vagy közönségesen, vagy némelyekhez különösen szóllottam, azokat alkalmaztassa mindegyik nép, mindegyik fejedelem magára, s vetélkedjenek egymással, melyik tud minél előbb minél jobb, a keresztyén vallással, az igazságnak és szeretetnek vallásával minél inkább megegyező törvényeket hozni, és azokat minél nagyobb bölcseséggel életbe léptetni; úgy hogy más keresztyén álladalmak is az ő példáját jónak, szépek, és követésre méltónak találják. Mert szép dolog másokat követni a jóban, de abban másokat megelőzni, és másoknak követésre méltó példát adni, még szebb. Ez lesz a keresztyén álladalmakhoz mint Krisztus tanítványaihoz illő nemes vetélkedés, melyet a világ még nem látott. De kérlek is benneteket óh fejedelmei, törvényhozói, kormányzói a keresztyén népeknek! kezdjétek el e nemes vetélkedést minél előbb; s különösen ti oh fejedelmek! határozzátok el magatokat minél előbb szívesen, és minden utógondolat nélkül, úgy uralkodni mint illik keresztyén fejedelmekhez, s a mi magános életetöket illeti is, ne pompázással, fényűzéssel, nagy udvar tartással stb. melyek miatt a nép nagy adóval terheltetik, hanem fejedelmi nagy és nemes lelkűséggel, minden polgári és házi erények gazdagságával igyekezzetek tündökleni alattvalóitok fölött, és azoknak minden jóban például és tükrül szolgálni. Mert nagy a ti felelősségtök Isten előtt népeitek erkölcsiért is; mivel a fejedelem s a fejedelmi ház példája az erkölcsöknek valamint rontására úgy javi-

tására is legtöbbet tehet; ő hozzájuk igyekezvén hasonlók lenni, hogy előltök kedvet találjanak, a népnek nagyjai, ezekhez ismét a kisebbek, és így tovább le a népnek legalsó rétegéig. Ismételve is kérlek azért benneteket, határozatok el magatokat szívesen, és minden utógondolat nélkül úgy uralkodni, úgy élni, mint illik keresztyén fejedelmekhez; különben keresztyén országokban koronáitokat többé meg nem tarthatjátok. De, mondom, egyenként hozzatok ez úttal többet nem szólok.

33. §. Csupán ti hozzátok van még egy két szóm derék Német és Olasz Nemzet! Ti eddig több kisebb nagyobb fejedelmek alatt élvén, most úgy látom azon igyekeztek, hogy mindenik egy-egy kormány alatt egyesülvén, egy egy nagy, erős, és tekintélyes nemzetet formáljatok. Ez, magában gondoltatván, ártatlan kívánság; de az egy kormány alatti egyesülése a nemzetnek eddig sokkal érdekesebb lett volna, mint ezután; a mennyiben egyesülve kül ellenség ellen, mely a nemzetet eltiprással fenyegette, könnyebb lett volna nagy, és tekintetet parancsoló hadsereget állítani ki, mire ezután szükség nem leend. A kormány-egység maga egy nemzetet sem tesz boldoggá. Hogy erről meggyőződjelek, nem kell egyéb, csak tekintetek nyúgotra, ama szép, de már régóta szerencsétlen fél szigetre túl a pyrenaeus-hegyeken. Ennek egy-egy kormányu boldogtalan nemzeteit is majd csak az Isten-országának eljövetele fogja boldogságra vezérelhetni, és vezérelni. Hiddjétek el, hogy egy nemzet egy kormány, egy nemzet több kormány, és több nemzet egykormány alatt egy formán lehetnek boldogok, mint szintén boldogtalanok is. Egyébiránt ha szép móddal megtudtok egyezni abban, hogy vagy egy-egy kormány alatt egészen egye-

süljete, vagy legalább egy-egy nemzeti szövetséget alkossatok a végre, hogy így aztán az európai keresztyén szövetség gyűlésében úgy jelenhessetek meg képviselőitek által, mint egy-egy nagy nemzet: ezt jól teszitek. Hanem ebben az esetben, arra kérék és intlek benneteket, hogy a fejedelemnek vagy szövetség főnökének választásában ne azt nézzétek, ki a ti fejedelmeitek között anyagi erőre leghatalmasabb, hanem azt, ki igazgatta eddig is alattvalóit legnagyobb igazsággal, szeretettel, és bölcseséggel. Hadd legyen ezen tény is az egész Keresztyénség előtt bizonyosága annak, hogy elközelített a mennyeknek országa, melyben egy nagy nemzet apróbb fejedelmei közül egynek az egész nemzet közbizodalmaivali megtiszteltetése is nem szuronyainak sokaságától, hanem attól függ, milyen igazsággal, szeretettel és bölcseséggel kormányozta s kormányoztatla eddig alattvalóit.

34. §. De ezen egyenkénti felszólítások után szükség vizszatérnünk az európai nagy keresztyén szövetség gyűlésére, és arról még bővebben szóllanunk. Európai, mondom; mert a föld többi részeiben lakó keresztyén testvérv reinknek helyheztetésök nem olyan, hogy nekünk ö velők, legalább még most, szövetséget kötni szükséges, vagy részint csak lehetséges is volna. Hanem majd, ha a mi szövetségünk létre jó, akkor illő lesz őket is meghívni, hogy nem mint tagok, hanem csak mint igen szívesen látandó kedves vendégek jelenjenek meg gyűléseinken; mit ők hiszem szívesen is fognak tenni. Sőt hiszem, hogy még a nem keresztyén fejedelmek- s kormány-férfiak közül is fognak időről időre találkozni, kik, mint hajdan a napkeleti bölcsek a Jézus születésének üdvözlésére Bethlehembe utaztak, úgy fognak az európai Keresztyénségnek

a világ történetében párja—nélküli nagyszerű és dicső gyűlésére utazni; s midőn látandják hogy nálunk ily sok különböző nemzetek, ily szép békeségben és szeretetben élnek egymással, ezt fogják mondani: bizony Isten van e Népekkel! és dicsőítik a mennyei Atyát, A mi pedig az európai keresztyén szövetségnek mostani első gyűlését illeti, minthogy a szövetség még megalapítva nincsen, s hogy megalapításék, alapítókra van szükség: tehát e végre

35. §. A már fentebb egyenként felszólított három főhatalmasságot hívom ismét föl, itt már öszvesen, és a Jézus nevében, hogy ők legyenek, mint hozzájuk illik, az európai keresztyénségnek példa-adói s vezérei e dicső munkában, és először is ők hárman egyenlő számú, de nem sok, például három-három, vagy öt-öt, vagy legfeljebb hét-hét részre bonthatók, igazságszeretetről és bölcseségekről ismeretes küldötteik által Parisban öszvegyűlven köz akarattal határozzák el igazságosan, a nép számának alapján, melyik álladalom hány képviselőt küldjön a szövetségi gyűlésre, hogy azok se igen kevés, se a tanácskozásra alkalmatlan nagy számmal ne legyenek. Mert az európai keresztyén szövetség nagy tanács gyűlésének nem tagjai számával, hanem igazsággal és bölcseséggel kell felülhaladni minden más tanács gyűléseknek a világon; úgy hogy ennek, a szó teljes értelmében, keresztyén bölcseség gyűlésének kell lennie, s épen ezért, mivel a bölcsesség nem csupán az éstől és tudománytól, hanem az érettségtől és tapasztalástól is függ; ez pedig rendszerint az évek számával nevededik: tehát tétessék törvénnyé, hogy mivel még maga Jézus sem fogott 30-dik éve előtt nagy fontosságú hivatalához, a szövetségi gyűlésre választandó képviselőkben egyéb kellékek mellett az

is megkivántassék, mikép legalább 30 ével már bétöltöt—
ték légyen.

36. §. Miután a három főhatalmasság küldöttei igazságosan kidolgozták, melyik keresztyén álladalom, hány képviselőt küldjön a szövetségi gyűlésre, és ezt minden álladalmakkal — azokat, hol most a nép és fejedelem között kétes kimenetelű háború foly, vagy szakasztatott félbe, kivévén — közölték, és mindegyiket felszóUtották, hogy bizonyos kitűzendő határidőre — úgy intézvé azt, miszerint e fontos dolog elhamarkodva ne történjék — a maga képviselőit válaszsza meg, és küldje Parisba: minden álladalmak válaszsza meg késedelem nélkül, és küldjék el képviselőiket, olyan férfiakat, kik küldőiknek az egész Keresztyénség előtt becsületére váljanak, kikről keresztyéni gondolkodás-módjoknál — erkölcsi jellemüknel- és bölcseségöknél fogva előre is fel lehet tenni, hogy minden úgy nevezett politikát, ravaszságot, dugaszban tartott utó-gondolatokat félre lévén mindenekben részrehajlás nélkül igazán fognak ítélni, és a kiknek már csak neveik is előre jó reménységgel és bizodalommal töltsék el az egész Keresztyénséget.

37. §. Öszvegyülvén pedig az európai keresztyén álladalmak küldöttei Parisban, miután bizonyos ideig, a mint ezt a három főhatalmasságok képviselői szükségesnek lá-tandják, egymással ismerkedtek: legelőször is a gyűlést fogják, a három főhatalmasság küldötteinek vezérlete alatt, de köz akarattal organizálni. Ez meglővén mielőtt valamihez fognának, az esküt teszik le következőképpen: „Én N. N. esküszöm az egy élő igaz Istenre, e világnak teremtőjére, fentartójára, igazgatójára, nekünk emberek-

„nek jó atyánkra; és az ő fiára a Jézus Krisztusra, üdvö-zítőnkre; és a Szent-Lélekre, minden jóban segítőnkre, „hogy én minden tanácskozásokban a Keresztyénség ügyei „felett, sőt ha nem Keresztyének, de más akármely val- „lású embertársaink dolgai felett kellene is ítélnem, a Jé- zusnak, szent vallásunk szerzőjének ama parancsolatját „fogom szemem előtt tartani: „Keressétek mindenek felett „az Istennek-országát, és annak igazságát.“— „azaz igye- kezzetek mindenek felett azon, hogy a keresztyén vallás „erkölcsi szent törvényei semmiben meg ne sértessenek, „jól tudván hogy azután minden egyebek is mintegy rá- adásban meg fognak adatni. Isten engem úgy segéljen!“ Ezt a szent esküt minden hét évenként tartandó nagy gyű- lés elején egyszer mindenkorra teszik le a nagy keresz- tyén szövetségi tanács tagjai; következő fohászzkodást pe- dig minden ülés kezdetén elmondják, az elnök elöl a töb- biek mind titánná hallható szóval ekképpen: — „Mi Atyánk, „igazságnak és szeretetnek Istene! jöjjön el a te orszá- god, légyen meg a te akaratod mint mennyben, úgy itt „e földön is. E végre nekünk is világosítsd meg elmén- „ket, bírjad minden jóra akaratunkat, a te Szent-Lelked „által, hogy mi is mindenekben a te akaratodat teljesíthes- sük, s közelebb mai tanácskozásainkban is szent eskünk- höz hívek maradván, a te országodnak, az igazság és „szeretet országának virágzására hasznosan munkálódhas- sunk. Ámen!⁴⁴ Hogy én a keresztyén politikai gyűlések- nek üléseit is Istenhez fohászzkodáson akarom kezdeni, ez úgy hiszem, egy bölcs Keresztyénnek sem fog vissza tet- szeni. Hiszen, ha még a pogányok is ezt mondták: A .töve princípium! ugyan hát Keresztyén ember hogy fog- hatna valamely fontos dologhoz a nélkül hogy Istenhez fo- hászkodnék? Mi lehel pedig fontosabb az országok, s egy

egész világ-rész dolgainak intézésénél? Valóban nincsen csodálatosabb szokás, mint az, a mi e rézben nálunk Keresztyéneknél divatozik, — vagy talán ez sem minde-
 nütt divatozik — hogy t. i. csak a papi gyűléseket kezdik Istenhez fohászzkodáson; mintha ugyan imádkozni csak a Papoknak volna kötelességök, vagy mintha Isten segedel-
 mére csak a papi dolgokban volna szükségünk. Az igaz keresztyén ember át van hatva igaz vallásosságtól, ennek pedig az Istenhez fohászzkodás szükségesképpen való kifo-
 lyása. Egyébiránt a hét évenként tartandó szövetségi gyű-
 lés első napján, mielőtt az ülések elkezdődnének, minden-
 kor közönséges isteni tisztelet fog tartatni, mely állani fog egy, még most míg a szövetség dicső Temploma felépül-
 ne, e végre készített sátor alatt tartandó szent szónoklat-
 ból, melyben e nagy keresztyén ünnepnek célja, és fon-
 tossága adatik elő. Ezt követi egy buzgó ima, melyben a Keresztyénség hálákat ad Istennek, hogy nekünk az ő or-
 szágának eljövetelét megengedte érnünk; megengedte ér-
 nünk hogy a keresztyén álladalmak mind belügyeik mind egymásközötti viszonyaik elintézésében az evangyéliom
 szent elveit tegyék alapúi, és a pogány elveket a Keresz-
 tyénségből egészen kiirtsák; továbbá könyörög, hogy az Isten öregbítse és terjeszsze kiebb is a maga országát, úgy
 hogy az, elvégre kihasson minden népekre e földön, s az egész föld váljék egy boldog paradicsommá; végezetre
 könyörög, hogy a keresztyénség nagy tanácsában ülő férjfiaknak adja Isten a maga kegyelmét, és szent lelkét,
 hogy a keresztyén népek ügyeit nagy igazsággal, szere-
 tettel, és bölcseséggel intézhessék. A szent szónoklatot előzze meg, a szent Imát pedig zárja be egy-egy e szent
 innepi alkalomra készült, s ennek nagyságához, és méltó-
 ságához illő karének muzsika-szerszámokkal kísérve. Az

egész isteni tiszteletnek pedig mind kezdetét mind végét harangoknak zúgásai és ágyúknak dörgései adják hírvül a népnek. Ugyan azon időben, midőn ezek a szövetségi gyűlés helyén történnek, hasonló isteni tisztelet tartassák a keresztyén Európának minden álladalmában ezeknek minden városaiban és faluiban, minden keresztyén felekezelek templomaiban. Ugyanazon időben, mondom, nem pedig ugyanazon órában, mert ugyanazon időben nem mindennütt a földkerekségén ugyan annyi az órák száma; úgy hogy például mikor Budán déli 12 óra, akkor Párisban még csak délelőtti 10 óra és 53 minutum, Moszkauban pedig már délutáni 1 óra és 14 minutum van. Úgy kell hát intézni a dolgot, hogy az európai keresztyén szövetség nagy innepén az egész európai Keresztyénség sok milliónyi népei egyszerre boruljanak le az örök mindenható Isten számolyszéke előtt. Ha az isteni tisztelet kezdete a gyűlés helyen, Európa közepe tályán, bizonyos órára, például déli 12 óra határoztatik, a csillagászok meg fogják tudni mondani, hogy minden országnak nevezetesebb városai közül melyikben hány órakor kell annak kezdődnie; a faluk pedig alkalmazhatják magokat mindenütt a legközelebbi városhoz. Végezetre, minthogy azt meghatározni nem lehet, mikor meddig fognak a szövetségi gyűlésnek ülései tartani, hogy így azoknak bevégzését ismét egy közönséges európai isteni tisztelettel lehetne meginnepelni: tehát az ülések végződésével csak a gyűlés helyen fog bérekesztő isteni tisztelet tartatni. Ezen általános megjegyzések után menjünk által az első gyűlés tárgyaira. —

38. §. Most az európai keresztyén szövetség első gyűlésének legelső ülésében a tanácskozás a felett fog mindeneknek előtte folyni, hol legyen az a hely, hol az

európai hálados Keresztyénség elébb szent vallása szerzőjének a Jézusnak tiszteletére a békeség nagyszerű oszlopát, később pedig az Istennek dicső templomát fogja építeni. Ha, mikor erről tanácskoztok, valakinek a jutna eszébe, hogy arra a helyre, s abba az országba, hol e roppant szent emlékek építeni fognak, s hova a Keresztyének minden hetedik év elteltével egész Európából, sőt hihetően némileg a világ többi részeiből is nagy számmal gyülekezni fognak, igen sok pénz fog öszvefolyni, és ebből annak a helynek nagy haszna lesz Nosza tehát nékem azon kellene igyekeznem, hogy ezen hasznot ez s ez országnak szerezném meg, ha mondom valakinek ez jutna eszébe: tudja meg hogy ezen ötlet nem Istentől nagyon, és hogy ő már kísérletbe jutott esküszegővé lenni, és nem mindenkinek felett az Istennek-országát, és annak igazságát keresni, hanem ennek a Mammont elibe tenni. Azok a mikre itt tekinteni kell, e következők: hol lesz ezen Szent emlékeknek legbiztosabb helyök, hol az elemek pusztításának legkevésbé legyenek kitéve; azonban egészes, kies, és tágas térséggel szomszédos helyen; ha lehet termékeny, mindennel bővölködő olcsó országban; Európának, a menyire egyéb körülmények engedik, közepe tályán; s olyan helyen, hova jó vízi és száraz utakat, a menyiben még nem volnának is, minden felől könnyű legyen vezetni. Ezek a főkéllékek, melyekre a helyválasztásban figyelmeznem kell; mivel ezekben nem csak ez vagy amaz országra, hanem az egész európai Keresztyénségre egyformán van tekintet, s ez itt az Isten-országának igazsága, melyet mindenkinek előtte keresnünk kell. Ha a hely megválasztása, mely igen fontos dolog, hamarjába meg nem eshetnék, mivel talán az erre alkalmasnak gondoltatható helyek topográfiai, más környülmeit

a szövetségi gyűlés tagjai még vékaképp nem ismernék: bízva a gyűlés annak kiválasztását egy a maga kebeléből kiküldendő dologhoz értő férjfiakból álló bizottmányra; míg ezek a dologban eljárnak, addig tartsa üléseit Parisban Ha pedig talán rövidebb úton is végire tud járni a szövetségi gyűlés, melyik hely lesz Európában a mondott végre legalkalmasob: mindjárt menjen oda seregestől, és a keresztyenség béke-zászlóját azon hely szomszédságában, hol a Jézus roppant béke-oszlopa állani fog, magasan felütvén, a legközelebbi alkalmas helyen tartsa üléseit. De akárhol tartassanak is az ülések, azoknak további tárgyai e közelkezendők lesznek:

39. §. Mindeneknek előtte azon álladalmak ügyei fognak megvizsgálatni, és elítéltetni, hol a fejedelmek népeikkel nyílt háborúba keveredtek, de a keresztyén népek, és fejedelmek tiltakozásának következtében a háború folytatását félbeszakasztották, anyival inkább pedig, ha a gyilkos háborút még azután is folytatták volna. Az ilyen álladalmakat illetőleg, írásban terjeszti elő a maga ügyét mind a nép, mind a fejedelem, még pedig egyszerűen, minden szónoki czifraságok nélkül; s ha lesznek pontok, melyekre nézve a bírák a két előterjesztésből még nem tudják megítélni, melyik félnek van igazsága: az ilyenekre nézve igyekezik magokat a felek által egyszerűen felvilágosílatni, minden módon azon lévén, hogy ide semmi rabulislicai fogások be ne csúszszanak; s miután a dolgot tökéletesen megértették, ítéletet hoznak minden részrehajlás- minden személyrevaló tekintet nélkül, szemeik előtt tartván mindig az Isten-országát, és annak igazságát, hogy így az ártatlan, bárha talán gyengébb fél is, soha ne szenvedjen, a bűnös, bármily hatalmas legyen is, nem csak ne

jutalmaztassák, hanem méltó büntetését is elvegye. Az ítéletnek, melyet a keresztyén szövetség nagy tanácsa hoz, nép és fejedelem, vagy ha két különböző ország közt volna az egyenetlenség, mind a két ország állani tartozik. Én hiszem, hogy ha az álladalmak mind olyan Képviselőket választanak, a milyeneket kell — pedig hogy olyanokat válasszanak, mindnyájoknak érdekében áll — az európai keresztyén szövetség nagy tanácsának ítéletei oly igazságosok, oly méltányosok fognak lenni, hogy azokkal csak az önzés nem fog megelégedni. Én hiszem, hogy lesznek keresztyén bírák nem csak a jövő bőldogabb időben, hanem már most is, kiket semmi tekintély, semmi hatalom, semmi fenyegetés, semmi Ígéret, és semmi adomány az igazság ösvényéről eltántorítani épp úgy nem bírna, mint az égi testeket kiszabott utjoktól semmi erő elmozdítani nem képes. Egyébiránt én nem is hiszem hogy találkozhatnék valaki, a ki a keresztyén szövetség nagy tanácsában az igazság elforgatására alávaló és erkölcstelen eszközökhöz nyúlni elég szemtelen, és elvetemült legyen, vagy pedig annak egyszer kimondott Ítéletének ellene szegülni merjen: Mit ha csak ugyan tenne valaki, azt az egész európai keresztyénség úgy fogná tekinteni, mint az Isten-országának el-lenségét, és fogna módot találni benne, hogy azt más ártatlanok megkimélésével engedelmességre kényszerilse; de ily vakmerő ténnyt képzelni sem tudok.

40. §. Harmadik nagy leendője lesz az európai keresztyén szövetség első gyűlésének az, hogy a fennálló katonaság dolgát minden európai keresztyén álladalmakban elintézzze. Ez a mostani rendszer, mely szerint minden álladalmak erejük felelt sok, a nagyobbak több százezerekre menő rendes katonaságot tartván talpon, több millió erős és

ügyes munkás kezeket a béke foglalatosságaitól, az erkölcsöknek is nem kis rontásával elvonnak, s a katonák tartására a népet roppant adóval terhelik csak azért hogy a békét félelem által tartsák fon, a Keresztyének között tovább fenn nem állhat. Itt nem a félelemnek, hanem az igazságnak, és a szeretetnek kell a békét fenntartani. Azonban elbocsátani egyszerre minden fennálló katonaságot, vagy legalább ennek nagyobb részét, a legnagyobb igazságtalanság lenne. Mert a kik magukat arra szánván, hogy hazájokat, ha szükség, vérökkel, és életökkel óltalmazzák, a fegyver forogtatáson kívül más kenyérkeresés módhoz nem szoktak, szétbocsátván, s élelmükről többé nem gondoskodván, vagy éhelhalásnak, vagy azon kísértetnek tenni ki, hogy élelmüket tilalmas utakon módokon szerezzék meg, valamint ö reájok nézve nagy hálátlanság, úgy a népre nézve, kik közé szétbocsáttatnának, veszedelmes, és így minden tekintetben igazságtalan lenne. Tegyük hozzá mind ezekhez még azt is, hogy azokat kik úgy voltak nevelve, és szoktatva, hogy őket a rosztól egyedül a félelem tartóztatta, minden félelemtől egyszerre felmenteni nem is lenne tanácsos. A keresztyén nagy tanács a maga bölcsesége szerint elfogja határozni, hány év alatt, és micsoda szerben s mikép¹ kevesitessék a fennálló katonaság¹ száma mindaddig, míg az az ezután állandóan megmaradó normális számra leszámítatik. Addig pedig míg az lenne, minden álladalom gondoskodni fog arról, hogy a maga fennálló katonaságát a háború¹ kártékony munkái helyett, melyekre már, Istennek hála érette! ezután szükség nem lesz, a¹ béke-ség jóltévő munkáival foglalatostkodtassa; nem csak azért, mivel a henyelés minden gonosznak szülőannya, hanem azért is, mivel azok a nemes gondolkodású vitéz hazafiak, kik hazájoknak megvédésére véröket s életöket is feláldoz-

ni készek, miután már e végre szükség reájok nem lesz, szégyenlenék hogy a haza őket mint betegeket vagy tehetetleneket ingyen tartsa, s méltán megkívánhatják a hazától, hogy adjon nékik olyan tisztességes foglalatosságot, melynek megtanulására semmi az ő életidejükhöz már nem illő új fölörést feltételező munka nem kívántatik, melyek mégis az ellenségtől eddig állalok megöltalmazott kedves hazájok virágzását hathatósan előmozdíthassák, milyenek példáuléi a folyók szabályozása, vasutak készítése, hajókázó, és rétöntöző csatornák ásása stb. De talán azt mondja valaki, hogy lám itt én is az anyagi jóllétre vezérlő munkákat ajánlom, úgy van. De hát hol kárhoztattam én az anyagi jóllétet?Felelet: sehol! Azonban a kinek szeme van a látásra, látja, hogy nekem itt is vezércsillagom az Istennek-országa az erkölcsiség, az anyagi jóllét pedig csak következés, csak ráadás. Egyébiránt a fennálló katonaság tartásban normális számnak lehetne talán venni, hogy minden ezer lélek közül állítassák két katona. Így a nép a katona tartás terhét meg sem érezné, mégis lenne az európai Keresztyénségnek Európában, ha jól vagyok értesülve, körülbelől 400000, azaz négyszáz ezer főnyi katonasága.

41. §. De talán azt kérdi valaki, hogy ha ezután sem a különböző európai keresztyén álladalmak, sem ugyanazon egy álladalomban a nép és a fejedelem, vagy különböző pártok egymás ellen fegyvert nem fognak, és háborút nem viselnek: ez a mintegy négyszázezer fegyveres nép is a keresztyén Európában mirevaló? Ez bizony, barátim! ha szabad úgy szóllanom, csak magnak való. Ez arra való, hogy fenntartsa közöttünk és soha ki ne hagyja aludni a vitézséget, és a hadakozás mesterségét; ne hogy valamely ázsiai hódoltatónak, talán egy új Dsingischánnak, vagy

Tamerlánnak, vagy Batakhánnak eszébe jusson, a gazdag és virágzó, de fegyvertelen és elpuhult Európát vad csordáival elborítani, és felprédálni. És hogy ezen cél annyival inkább elérjék, minden Európai keresztyén álladalm tartozik minden hetedik esztendőben a szövetségi nagygyűlésre a maga fegyvereseinek minden neméből vinni fel bizonyos számú egyéneket, kik ott minden hadtudományokban! jártasságukat, mindennemű fegyverükkel) bánásokban, és minden hadifogásokbani gyakorlottságukat, és ügyességüket az egész Európa színe előtt felmutassák; hogy így a vitézségnek, és a haditudományoknak közöttünk folytonos gyakorlatban léte és fennmaradása mindig nyilvánvaló legyen az egész keresztyénség előtt. És ezen katonai mutatóványok kedvéért mondám fentebb, hogy a gyűléshely közelében tágas térségnek is kell lenni.

42. §. De azt feleli talán valaki, mit ér négyszázezer főből álló fegyveres sereg egy új Dsingischán ellen, ki tállára egy millió vagy több fegyveres néppel fog törni a keresztyén Európára? úgy van! De ezen túl a testi nevelésre is nagyobb gond fog fordíttatni az egész keresztyén Európában mint eddig, még pedig ez is legfőbbképp erkölcsi tekintetből, s úgy fog az intéztetni, hogy minden épkezláb férfiú gyermek erős, izmos, hajlékony testüvé formáltassék, s ifjú korában a fegyverforgalásba is begyakoroltassák; az álladalmak pedig fognak gondoskodni fegyverkészletekről, úgy hogy a nép százezer rendes katonaság mellé, mihelyt a szükség kívánja, akár egy millió vagy több főből álló, fegyverben gyakorlott sereget egy toppantásra ki lehessen állítani, s ha kell, azokat folyókon, csatornákon, és vasutakon, melyekkel Európa még jobban is be lesz hálózva, mint jelenleg van, egy pár hét alatt Euró-

pának egyik végéről a másikra szállítani. így nem lesz soha hódoltató, ki Európát megtámadni merészelje, vagy ha találkozna oly vakmerő, megkeserülne; mert hogy magunkat és hozzánk tartozóinkat az igazságtalanul megtámadó rablók ellen védelmezzük, az nemcsak nem ellenkezik a keresztyén vallással, de sőt inkább az által kötelességünké tétetik.

43. §. Negyedik nagy fontosságú dolog, miről az európai keresztyén bölcsek az első követségi nagy gyűlésen némi általános elveket fognak megállapítani, a kereskedés.

Ne csodálkozzatok rajta, hogy én még a kereskedés ügyét is némi részben a keresztyén szövetségi gyűlés elébe tartozó dolognak vélem; mert a kereskedés az európai különböző álladalmakat egymással, sőt más világrészekkel is kölcsönös érintkezésbe hozván midőn egyiknek feleslegéből a¹ másiknak szükségeit pótolja, mindenikre jóltevőleg hat, az eszmék terjedését is gyorsítván az emberi nem művelődésének hatalmas tényezője. De más részről az is igaz, hogy a csalásra, mások megkárosításávali gazdagodásra, és arra hogy egy ravasz ember ezereknek elszegényítésével sok milliónyi kincseket halmozzon rakásra, sehol oly széles mező nem nyílik mint a kereskedésben. Mind ezekért a kereskedés azon tárgyak közzé tartozik, melyek az európai keresztyén szövetség figyelmét nagyon megérdemlik. Itt is mindenek felett az Isten-országát kell reformjainkban keresnünk, azaz: az erkölcsiséget kell fő szemponttá tennünk, és azon kell igyekeznünk hogy a csalásra való alkalom a kereskedésből minél inkább kiirtassék, és a különböző keresztyén álladalmak a kereskedés által is minél szorosabban öszvefűzessenek, és úgy szólván, egy nagy családdá alakíttassanak. Erre nagy hatással fog lenni a pénz és minden-

féle mértékek egysége az egész keresztyén Európában. Ennek kivitele ugyan igen nehéz dolognak látszik; mert a nép a régi szokástól nehezen válik meg, és Újat az effélékben nehezen vesz fel. De ha Franciaországban minden régi mértékek eltörlését, s azok helyeit egy egészen új mértékrendszer behozását a francia forradalom végre tudta hajtani: hát ez a most bekövetkező, minden forradalmaknál, melyek valaha vóllak, nemesebb és dicsőbb egész európai békés keresztyén forradalom, mely a lelkeket a békeség minden nagy munkáira fel fogja buzdítani, ugyanezt nem tudná az egész keresztyén Európában végrehajtani? Én azt hiszem, igen! Már csak gondolatban is szép, mennyivel szebb lesz a valóságban! Minden arany és ezüst pénzek az egész keresztyén Európának minden álladalmában ugyanazon egy, a szövetség által meghatározandó láb szerint verve! Egyik oldala a pénznek a maga symboluma, és körülírása állal mutatja, hogy az keresztyén pénz, és ez minden európai keresztyén pénzekben ugyanaz, a rajta lévő s egész Európában mindenütt egyformán érthető cifra és betű által pedig ugyanaz az oldal mutatja a pénz értékét; a másik oldal végre, hogy az melyik álladalom pénze s mikor veretett! Már csak ez maga mennyi csalásnak fogja elejét venni! Hát még a mindenféle mértékek egysége! s nemde mind ezek nem hatalmasan fognak-é bennünket szüntelen arra emlékeztetni, hogy mindnyájan egy nagy és dicső keresztyén szövetségnek polgárai vagyunk, egymást szerelnünk kell? És ímé midőn ekkép itt is az Isten-országát keressük, a csalásra való alkalmat távozlalni, az európai Keresztyénséget szorosabban egyesíteni, s mintegy egy családba fűzni igyekeztvén, mily nagy lesz a mellestleges nyereség is, mely mintegy ráadásba adatik, t. i. a sok alkalmatlanság elkerülése és azon könnyebbség által, melyet

a mértékek egysége a physica, mechanica, chémia, és minden ezeken alapuló tudományok tanulásában okoz, midőn akármely európai nyelven írt könyvet vegyünk fel, a' mértékek mindenikben ugyanazok lévén melyek a mieink is, nem kell mind annyiszor az idegen mértékeknek a magunkéira átváltoztatásával vesződnünk. A mértékek egységét illetőleg kétség-kívül legjobb lesz a Francziáknak már készen lévő, természeti jó alapon épült s igen okos felosztású mérték-rendszerét vennünk be közönségesen. Egyébiránt tudnivaló, hogy az új pénzek új mértékek behozása egyszerre meg nem eshetik, hanem előbb ezeknek értékeikről s a mostaniakhozi viszonyaikról tanítani kell az iskolákban, készíteni hozzá az új nemzedéket.

44. §. Nem mellőzhetem el, hogy itt, hol kereskedés, és pénz forog fenn, ne szóljak legalább röviden a papiros pénzjegyekről is. Ezek a milyen jóltévők a kereskedés könnyebbitésére, ha úgy vágnak intézve hogy csak arra szolgáljanak: ép oly roppant igazságtalanságoknak, és csalásoknak eszközeivé válhatnak, söl váltak is már gyakran mind magán személyek, mind kormányok, s fejedelmek kezében. Ezekkel egybe-függésben vágnak a slatuspapirosak, és a Statusok roppant adósságai. Én ezeknek taglalásába itt nem bocsátkozhatom, de nem is szükség; mert, hiszem, lesznek azok között, kik a szövetségi gyűlésben a keresztyén álladalmakat képviselni fogják, számosán, kik az efféle tárgyakhoz énnálam jobban értenek. Én csak azt mondom, hogy itt keressük mindenek felett az Isten-országát és annak igazságát. Azaz ezeknek elintézésében is legyen fő szempontunk az erkölcsiség. Ki kell hagyni a' fiánliális tervekből mindent, mi az erkölcsiségnek ártalmára lenne. Azonban azon kell lenni, hogy minden európai

keresztyén Státusok adósságai, melyekbe azokat főkép a sok, pogányok-és vadakhoz illő háborúk keverték, az utolsó fillérig eltöröltessenek; hogy azután ne kelljen a népnek oly tömérdek adózni, mint most egy felől a roppant katonaság tartására, más felől a roppant Status-adósságok kamatainak fizetésére adóznia kell, s a mit adózik az mind az ország szellemi és anyagi jóllétének előmozdítására, és így magának a népnek boldogítására fordítassék. Ekkor, és csak ekkor lesznek majd az európai keresztyén Statusok igazán természetes és egészséges állapotban, nem ilyen lázasban mint most vágnak. Igaz, hogy minden álladalomra magára tartozik ugyan a maga finántiájának elintézése; de mégis lesznek mint az ércz-pénzekre, úgy a papirospénzjegyekre nézve is némely fő elvek, melyeket szükség lesz közegyetértéssel állapítani meg; s ez az oka, hogy e tárgyat is itt hoztam elő a szövetségi gyűlés első teendői között. Ennyit látok szükségesnek, hogy most az első gyűlésben az egész keresztyén Európát közösből illető dologból szőnyegre hozzon a szövetségi nagy tanács, és érett megfontolás után róla határozzon.

45. §. Mihelyt az első gyűlés szerencsésen bevégeződik, az úri imádságnak ezen cikkét: „Jöjjön el a te országod,“ az egész Keresztyénségben így kell változtatni: Erősödjék és terjedjen a te országod.

46. §. Nem kétlem, lesznek sokan, kik csodálkozni fognak rajta, hogy én itt az európai társadalmi életnek egy igen veszedelmes kinövéséről, az úgynevezett proletariátusról, és ennek orvoslásáról említést sem teszek; holott ők ebben látják a legnagyobb veszedelmet, s ennek megorvoslásában keresik egyedül a társaságok üdvét. Én

pedig azt mondom néktek, hogy erről szó sem lehet addig míg a keresztyén vallás erkölcsi szent elveit mind az egyes keresztyén álladalmak beldolgainak, mind a különböző országok egymásközötti viszonyainak elintézésében közakarrattal el nem fogadjátok, és azokat miket eddig mondtam, véghez nem viszitek. Ha pedig azokat véghez viszitek: úgy, hiszem az Istent, a proletariátus megorvoslásán a k nehéz feladatát, ezt a valóságos gordiusi csomót is nem erőszakosan ketté vágni, hanem szépen megoldani Isten segedelmével sikerülend. Miről való gondolatimat e szerint nem elébb mint akkor fogom közölhetni, mikor már az Isten-országát elkezdettétek tetteleg megalapítani az eddig mondottnak végrehajtása által. így van a dolog sok más javításokra nézve is. Minélfogva még most hallgatok mind azokról, hallgatok még a nevelés fontos tárgyáról is, annyival inkább mivel ennek czélszerű elintézése csendességet kíván, és olyan zavaroknak közepette, melyenek most szinte Európa szerte uralkodnak, a szünteleni fegyver zörgések, s félelem, és rettegések között, jó móddal meg nem eshetik. De mihelyt az áldott békeség, és csendesség az egész keresztyén Európában helyre áll, az Isten-országának fentebb előszámlált talpkövei letétnek: mindjárt a nevelésről! gondolatomat fogom előadni; mert a nevelés az Isten-országának nem ugyan megalapításában, de építésében, megerősítésében, és fentartásában természetel egyik leghatalmasabb tényező fog lenni, annak kell lennie.

47. §. Ezek szerint tehát minden egyéb javítani valókat áltáljában későbbre halasztván, úgy látszik, itt már be-rekeszthetném beszédemet, de mi előtt ezt tenném, szükségesnek látom hogy szóljak utóljára a keresztyén Euró-

pának bizonyos tudósaihoz, hogy őket is ha lehetséges Jézusnak megnyerjem és arra bírjam, hogy mikép az Istenországának eljövetelét nemcsak ne késleltessék, hanem inkább sietessék, és annak építésében legyenek ők is serény és sikeres munkások. Hálát adok Istennek hogy nékem itt nem a múlt század szerencsétlen vallás-csúfolóival van ügyem, kik mindenből, a mi szent, könnyelműleg csúfolták, hanem komoly, tudós férfiakkal, de a kik azért szent vallásunk szerzője — a Jézus iránt hidegebbek mint kellene lenniök, ső iránta nem viseltetnek oly hódoló mély tisztelettel, a milyet érdemel; mert csak az ilyenekhez intézem én itt beszédemet, nem pedig áltájjában minden tudósaihoz a keresztyén Európának; mivel vágnak, tudom, sokan tudósaink között, Jézusnak buzgó tisztelői, kiknek ezen én figyelmeztetésemre, illetőleg buzdításomra semmi szükségek nincsen. — Atyámfiái tudós férfiak! kik elmétöket különböző tudományok által kimiveltétek, és felvilágosítottátok, jól tudom én, mi az főkép a mi sokakat ti közületek Jézustól nemmikép elidegenített. Az úgy-é? hogy midőn egy részről sok szépet, és fölségest találtok az Evangyélislák és Apostolok írásaiban Jézusról, az ő életéről, cselekedeteiről, és üdvös tanításairól: mind ezek másrésztől igen sok csudálatos és megfoghatatlan dolgokkal vágnak öszveszöve.

48. §. Erre nézve én először is arra kérlek Titeket Atyámfiái tudós férfiak! legyetek Ti is az Evangyelisták és Apostolok írásait illetőleg oly szerény bírák, mint vólt hajdan egy könyvnek megbírálásában a bölcS Sokrates. Ki is midőn néki tanítványai Heraclitnsnak, egy akkori komor, mély, és elvont gondolkodású philosophusnak a természetről írt könyvét, mely érthetetlennék tartatott,

azzal a kéréssel adták volna által, hogy azt megolvassán, mondja meg nékik róla ítéletét, a könyvnek megolvassása után így nyilatkozott: „A hol értem e könyvet igen jónak találom, elhiszem azért, hogy ott is olyan a hol nem értem: de délusi bűvára volna szükség, ki értelmét a mélységből felhozná.“ Cselekedjete Ti is hasonlót az Apostolok és Evangyelisták írásaival, s azért hogy olt sok csudálatos és megfoghatatlan dolgokat is találtak Jézusról, és az ő telteiről, ne ítéljete mindjárt balúl ezen könyvekről, és ezeknek szerzőiről; annyival inkább ne pedig a Jézus személyéről. Ki tudja, hátha még fog találkozni, vagy némely részben már találkozott is, a nélkül hogy Ti tudátok, valamely délusi bűvár, ki itt sok dolgoknak értelmét a mélységből felhozza vagy már fel is hozta? Annyi bizonyos — ezt nem lehet tagadni, mert a tények kiáltanak — hogy Jézus rendkívüli, sőt mit mondok rendkívüli? nem hanem egyetlen egy, párja nélkül való mind azon lelkek között kik valaha itt a földön emberi testbe megjelentek. Avvagy lehet-é tehát ő körülötte mindeneket a mindennapi lelkek mértékével mérni? Mert, hogy most minden egyebeket elhallgassunk, nemde nem párja nélküli jelenet-é az, hogy Jézus a maga felséges vallás- és erkölcstudományát oly fiatalkorában, életének harminczadik éve előtt már egészen tisztába hozván, azt oly kevés idő t. i. 3 rövid év alatt, minden külső erő és hatalom, minden polgári tekintély nélkül csupán lelki erejének hatalmával, oly csekély eszközök- néhány az együgyü nép közül választott tanilványai által úgy megalapította, hogy azon semmi ellenség mind e mai napig nem győzedelmeskedhetett, ezután pedig még inkább nem fog győzedelmeskedni, míg nem az végre az egész emberi nemnek üdvözítő boldogító vallásává emelkedik? S mind ez nemde nem hangosan kiáltja-é? hogy Jé-

zus párja nélküli lény, párja nélküli jelenet vélt itt e földön? és hogy az Istennek lelke különösen volt ő vele, s munkálódott ő benne, s ő általa? —

19. §. Úgy van! és ez annyival szembetűnőbbé lesz, ha gondolóra veszszük, hogy még a legkifejlettebb eszű nemzetnek, melyet a História a régi pogányok között előmutatni tud, legkifejlettebb eszű Philosophusa, maga az oráculum által legbölcsebbnek nyilvánítót S o k r a t e s is, kinek egyébiránt élete, tanításai, s halála a Jézuséhoz legjobban hasonlított, mennyire maradt Jézus mögött vallás- és erkölcs-tanát illetőleg. Sokrates testig leikig csak görög bölcse, még pedig különösen áthenei görög bölcse volt, s azt hívén, és azt vallván, hogy Isten őtet az áthenei polgárok oktatására tanítására hívta, csak ezen hivatásának igyekezett megfelelni. A honnanőarról, hogy tudománya tovább is terjedjen, nem is gondoskodott, és nem csak a Barbárusokról, azaz minden más nemzetről a görögökön kívül, nem aggódott semmit, hanem még a görögök közül is csak az átheneiek, az óhazája fiai, vóllak az ő kedvencei, kiket boldogítani igyekezett. Nem így a názáretbeli Jézus! Az ő nagy lelke az egész emberi nemet felölelte, ő nem csak a Názáret- vagy Jeruzsálem-beliekhez, nem is csak az Izráel fiaihoz jött, hanem a földnek minden népeihez nemzet- és vallás különbség nélkül; és ő rendelést is lett, még pedig, mint a következők megmutatta, igen hatályos és sikeres rendelést, hogy az ő tanítványai menjenek el és oszoljanak szélllyel a földön és legyenek az ő tanítványaivá, azaz tanítsanak meg az ő tőle tanult mennyei tudományra, minden népeket. Ebből világos, hogy Sokratesnek az Istenről, mint az egész emberi nemzet atyjáról, koránt sem vólt az a tiszta fogalma

a mi Jézusnak. De hogy más tekintetben sem vélt meg-
 tetszik abból, hogy Jézus az áldozatokat, melyek a zsidó
 vallásban is megvoltak, eltörölte, azt mondván, hogy az
 Isten lélek, azért is őt nem áldozatok által, hanem lélek-
 ben és igazságban, azaz lelknüknek jó indulatai- és azok-
 ból folyó jó cselekedetek által kell imádni. Sokrates ellen-
 ben tanította ugyan, hogy Isten a jó cselekedetekben leg-
 jobban gyönyörködik, de tanította egyszersmind azt is,
 mikép szükség, hogy az ő tanítványai is a többi áthenei
 polgárokkal együtt az ott szokásban lévő áldozatok által is
 kijelentsék a¹ város Istenei iránti tiszteletüket; e szerint
 az áldozatokat meghagyta, és azokat, mint az isteni tisz-
 telet egy részét másoknak is ajánlotta, maga is teljesítette.
 A mit ha talán csak politikából cselekedett volna is, mint
 némelyek vélekednek, úgy sem helyeselhető; mert az egy
 élő igaz Isten tisztelete mellett a bálványok tiszteletét is
 meghagyni, annyi mint öszve nem férő idegen elemeket za-
 varni egybe, és az igaz isteni tiszteletet meghamisítani.
 Egyébiránt, mikor haldoklik valaki, életének utolsó per-
 czeiben felejtí a politikát, s ha valaha, ilyenkor meggyő-
 ződése szerint szokott az ember beszélni; mégis az áthe-
 nei bölcs, miután a méreg poharat kiürítvén, annak követ-
 kezésében tagjai elzsibbadtak, s lábai tovább nem bírván,
 ágyára ledőlt, szemei elhunytak: nem ilyen forma szavak-
 kal bocsátotta ki lelkét mint Jézus: Atyám! a te kezedbe
 ajánlom az én lelkem; hanem utolsó szava ez vólt tanít-
 ványaihoz, hogy Aesculapiusnak egy kakast tartoznak ál-
 dozni; s ép ezért látom én hihetőbbnek, hogy ő az áldo-
 zatok általi isteni tiszteletet tanítványainak nem csupa poli-
 tikából, hanem azért ajánlotta, mivel fogalma az Istenről,
 bár felemelkedeltebb és tisztább is mint más polgártársaié,
 de egészen tiszta csakugyan nem vólt, s úgy látszik,

egy fő Isten mellett több alisteneket is hitt; hova látszik mutatni az is, hogy ő hol Istenről, hol pedig a többes számban Istenekről beszélt. Végezetre, hogy többet ne említsek, a felebaráti szerétéiről is mily gyarló emberi a Sokra les tanítása a Jézuséhoz képpest! Sokrates a férfiúnak erényét ebben helyhezi: felülhaladni barátait a¹ jótélben, ellenségeit pedig az ártalomban. *) Jézus ellenben ezt tanilja: Szeressétek ellenségeiteket is, áldjátok azokat, a kik titeket átkoznak, jóllegyetek azokkal a kik titeket gyűlölnék; mert mi érdem van abban, csak azokat szerelni vissza, a kik titeket szeretnek? ennyit még a rász emberek is megtesznek. Ti legyetek hasonlók a ti mennyei Atyátokhoz, ki felhossa az ő napját mind a jókra, mind a gonoszokra, és esőt ad mint az igazaknak úgy a hamisaknak földére; s ő maga is ezen tanításával egyezőleg még a keresztfán is imádkozott ellenségeiért. íme tehát Barátim! látjuk hogy a régi pogányok között a legkifejlettebb eszű nemzetnek, melyet a história előmutalni tud, s melynek észmunkái máig is remekeknek tartatnak, legkifejlettebb eszű philosophusa is mennyire maradt Jézus megett vallás- és erkölctant illetőleg.

50. §. Igaz ugyan, hogy Jézus nem a Pogányok-hanem egy olyan nép között született és nevelkedett fel, mely egy Istent tisztelt, t. i. a Jehovát; de az is igaz, hogy ez a Jehovát csak úgy nézte mint nemzeti Istent, mint Izraelnek Istenét, kit erősnek, és minden más Isteneknél halalmasbnak hitt ugyan, de egyszersmind a maga

*) Xenoph. Memoráb: L. II. C. O, hol εἰθυος φιλοσ-¹-nak tétetvén ellenébe, látni való, nem hős tis hanem inimicus jelentéssel bir. De ha hostisnak vesszük is, még úgy is gyarló lesz a Sokrates erkölcsi szabálya a Jézuséhoz képpest.

dicsősége mellett buzgónak, és arra féltékenynek, erős bosszú-állónak és olyanak, kinek haragját véres áldozatok által lehet megengesztelni, és a kihez csak Jerusalemben s ott is csak a szentek szentében és csak a főpapnak lehet járulni; egy szóval hogy Jézus olyan nép között született és nevelkedett fel, melynek Istenről nem sokkal volt helyesebb fogalma, mint a Pogányoknak, kivált már Jézus idejében, mikor a zsidó vallást egyfelől a Farizeusok rongálták, elborítván azt még jobban is mint volt eredetileg, czerimoniák özönével, és a vallásosságot, az isteni tiszteletet, és az erényt csupa külsőségekbe helyeztetvén; másfelől pedig a Sadduceusok, kik nyomorúlt sophizmáik által az isteni gondviselést, és a lélek halhatatlanságát tagadván, a legszebb viszonyokat és kötelékeket Isten és ember között széttépték. Ilyen nép közt s ilyen időben születvén, és nevelkedvén fel Jézus, kérdés: hol vette ő azt a tiszta, mondhatnám kristálytisztaságú, és minden földi salaktól mentt mennyei vallás- és erkölcsant, mellyel ő a régi világ nagy bölcsét is annyira felülhaladta?

51. §. Váltak, kik ezt meg nem foghatván, Jézusról pedig mindent a mi rendkívüli le akarván vonni, azt állították, hogy ő a maga tudományát az Essénusoktól vette, mely az ő idejében egy vallás-felekezet volt a zsidók között; de ezen állítás egészen alaptalan. Az Essénusok az emberi társaságtól magokat egészen elvonó, pusztákban lakozó emberek, egy szóval zsidó remeték, vagy is inkább zsidó remete szerzetesek voltak, kik csak egymással társalkodtak, másokkal nem. Jézus társalkodóit mindegyikkel, nem csak zsidókkal hanem Pogányokkal is, s ő az erényt nem ki a társaságból, hanem abba bevinni törekedett. Az Essénusok tilalmazták a házasságot, és mindnyá-

jan nőtlen életet éltek. Jézus pedig, ámbár maga kétség kívül bölcs okokból nőtlen maradt is: hogy követői ezt tegyék, nem kívánta. Ő maga is asszony-gyűlölő nem volt, sőt asszonyokkal is társalgóit, azokat is oktatta, tanította; menyekzőben is megjelent, az ottani vigasságban részt vett, és ez állal a házasságot, mint két ember közötti legelső és legtermészetes szövetséget, s minden más emberi szövetségeknek is alapját, hallgatva helyben hagyta, s jelenlétével megszentelte. Az Essénusok a külső czerimóniákról igen sokat tartottak, és azokhoz némely részben még szorosabban ragaszkodtak, mint magok a Farizéusok is; nevezetesen a mosódások, böjtölések, az ételekben való válogatás nálok mind vallásos szertartások voltak; a Szombatot pedig oly szorosan megülték, hogy akkor még csak a templomba sem mentek, szinte a mozdulatlan veszleglésben tartván a szombatnak megszentelését. Jézus ellenben, tudjuk, mind ezeket nem helyeslette. Ő az éleiben való válogatást illetőleg azt mondotta, hogy: az nem kárhoztatja s az emberi, a mi bemegey a szájon, hanem a mi kijő; ő szombat napon is járt kelt, a templomban tanított, beteget gyógyított slb. Hogy az Essénusok erkölcstana szigorúbb volt, mint a többi zsidó felekezeteké, hogy az ő adott szavokra úgy lehetett bízni mint esküre, hogy ők az indulatokon uralkodást erénynek, a testi gyönyörűségek után való járást bűnnek tartották stb. s hogy ennélfogva az ő erkölcstanuk a Jézuséhoz valamivel jobban hasonlított, mint a többi zsidó felekezeteké: abból, minden más környülmények megtekintése nélkül mindjárt azt következtetni, hogy Jézus a maga vallás- és erkölcstanát az Essénusoktól vette, a legszelídebb kitéllemel élven is, nagy hirtelenkedés. Mert ha hallják hogy Jézus már 12 éves gyermek korában szüleinél megfeledezvén a jerusá-

lemi templomban a vitatkozó Rabbik közé elegyedik, azokat nagy figyelemmel hallgatja, eléjek kérdéseket gördít s viszont a nékie feltett kérdésekre úgy felel, hogy minde- nek a kik ötét hallgatják vala, álmétkodának az ő idejét felülmúló értelmén, és feleletein: nem szükség azon törni fejünket, hol vette ő azon lelki erőt és bölcseséget, mely- lyel vallás- és erkölcs-tanítói hivatalában eljár, s ennek kimagyarázására ötét az Essénusokhoz járatni iskolába, és semmit okosabbat erre nézve nem tehetünk, mintha abban nyugszunk meg, mit az Evangélista mond:„A kis gyer- mek (Jézus) pedig nevelkedik vala lélekben, és teljesedik vala bölcseséggel és az Istennek kegyelme vagyon ő vele.“

52. §. Úgy van! az Istennek kegyelme, még pedig különös kegyelme, rendkívüli kegyelme vala ő vele, hogy rendkívüli dolgot vinne véghez ő általa. Úgy van! meg kell ismernünk, hogy Isten Jézust rendkívüli erővel ruházta fel minden emberek felett, s innen lett az, hogy midőn példáit] a Sokrates 40 évi tanításának gyakorlati haszna alig terjedt Görögországon kívül, s ott is csak a tudósok közt mutatta hatását, s ez is csak ideig tartó vólt: a Jézus 3 évi tanítása kihatott sok népekre és nemzetségekre, tudó- sokra és tudatlanokra egyiránt a földnek szinte utolsó ha- táráig, és sok milliomokat boldogított már szinte 2000 év óta, boldogít ma is, ezután pedig még többeket, s bővebb mértékben fog boldogítani. A Jézus nevét sok millió ajkak áldják, magasztalják, és dicsőítik napkelettől enyészetig: midőn Sokratesről már csak kevesen emlékezünk, s a kik emlékezünk is, kintelenek vagyunk Jézust ő nála hasonlíthatatlanul felsőbb lénynek ismerni el. So- kratestől sem tagadhatjuk ugyan meg a tiszteletet, de ötét csak úgy tiszteljük mint egy áthenei bölcsét, Jézus-

nak pedig szinte az imádásig emelkedő tisztelettel hódolunk, mint világ üdvözítőjének, világ boldogítójának. Úgy van! ő az egyedül, ki velünk emberekkel az egy élő igaz Istent, és ahoz s egymáshoz való viszonyainkat, és kötelességeinket legtisztábban, és úgy ismertette meg, mint soha senki más nem, - hozzájárulhatólag a legeggyübb, s kielégítőleg a legmélyebb elméknek is. Ő az, ki mind bölcseséggel, mind erkölcsi jellemének tisztaságával, s szilárdsággal párosult szelídségével, és ártatlanságával egyedül áll magasan minden halandók felett. Avvagy csuda-é tehát, ha azt hitték eleitől fogva, azt hiszik ma is száma nélkül való kegyes keresztyének, hogy Jézusban és Jézus által különösen jelent meg Isten az embereknek? s hol az a bölcs, ki ezen szent hitet kárhoztatni merje?

53. §. Afyámliai tudós férjliak! kérlek vegyétek komolyan gondolóra mind ezeket. Tudom ugyan én — mint már mondtam is — hogy nekem itt nem a múlt század szerencsétlen bölcselkedőinek frivolitásával van ügyem, kik a felvilágosodást a valláslalanságban, és mindennek a mi szent, kicsúfolásában tartották; sőt hiszem, hogy ezektől ti is undorral fordultok el: de csakugyan annyi mégis igaz, hogy mindeddig találtattak nem kevesen közöttetek, kik túlbecsülvén a világi tudományokat, Jézusról és evangéliomáról csekélyebből vélekedtek, mint ezek érdemlik vala. Távol légyen hogy én a világi tudományokat ócsároljam, sőt inkább azokban is nagy gyönyörűséget kínálok. Mert hogy most csak a természettanból említsek némelyeket, vajmi szép, és lelket-emelő például az, hogy a csillagászatban már annyira ment az emberi ész, miszerint az égi lestek nagyságát sok millió mértföldnyi távolságról is megméri, azoknak útait s forgásaik törvényeit

úgy kitanulta, hogy változásait száz esztendővel előre is ki tudja számítani! Vajmi szép és felséges az, hogy az ember az út nélküli sík tengeren, hol csak eget vizel lehet látni, az ólat mindenütt úgy megtalálja, hogy egy kis szigetnek, melyet csak akkor pillanthat meg, mikor már szinte oda ért, 100 mérföldnyiről is egyenesen neki hajt, és azt sem jobbra, sem balra el nem hadja! Vajmi szép és nagyszerű az is, hogy az ember a vizet tűzzel levegővé változtatván, és ezt vas tömlőkbe fogván, ennek az úgy szólván semminek roppant ereje által sok ezer mázsákkal megterhelt szekeret a szárazon, hajót a vizen még folyó- és szél ellenébe is szörnyű sebességgel repilteti, ez állal a távolságot, városok és országok között szinte elenyésztet! Vajmi szép és bámulatos, hogy többeket ne említsek, végezetre az is, miszerint az ember gondolatait a Villány gyors szárnyain repítve, akár 100 mérföldnyi távolságról úgy tudja egy perez alatt közleni mással, mintha az a kivel közli, tőle csak egy pár lépésnyire előtte állana! De mind e mellett is azt mondom, hogy a világnak minden most divatozó tudományai — mert még ezután is találhatnak fel tudományok, melyekről még most fogalmunk sincsen, mint némelyekről a mostaniak közötti hajdan fogalmok sem volt a tudósoknak — akár azt nézzük, a léleknek milyen tehetségei és tulajdonságai kívántának meg ezeknek kimivelésére, és elterjesztésére az emberek között; akár azt, minemű hatásuk van ugyanazoknak az emberi nem boldogítására: Jézusnak szent és isteni vallás- és erkölcs-tudományához ingyen sem hasonlíthatók; sőt ezek is csak úgy igazán hasznosok és jóltévők, ha olyanoktól kezeltetnek, kik a Jézus tudományának leikétől álhatvák. Hajoljunk meg tehát minden rendű és rangú tudós férjűak! hajoljunk meg, mondom, a názáretbeli Jézus

előtt mindnyájan, és hagyjuk meg neki mindnyájan azt a buzgó és mély tiszteletet, melyet tőlünk mint szent vallásunk szerzője, nemünk legnagyobb jóltévője, világ idvezítője érdemel.

54. §. A mely keresztyén tudós a maga eszibe és tudományába elbizakodva, Jézus és az ő evangyélioma iránt érdemlett mély tisztelettel nem viseltetnék, ezzel azt bizonyítaná be, hogy ő, bármily szép ismeretei légyenek is különben a tudományoknak ez vagy amaz ágában, de a bölcseséglől igen távol van. A bölcs igaz mértékkel mér, és érdem szerint becsül mindent a világon; igaz mértékkel méri tehát és hasonlítja össze Jézust és az ő isteni tudományát is magával és a maga emberi tudományával: így pedig vajmi parányinak találja magát, és a maga tudományát! Mert ha még egy Newton is, ki csaknem párja nélkül éles és találós elmével 85 éves koráig vizsgálta a természetet, és oly szép felfedezéseket tett, azoknak, kik az ő munkáin bámulásukat fejezték ki előtte, ezt monddta: „Mit ítél a világ munkáimról, nem tudom; nekem úgy tetszett mindig, mintha én gyermek volnék, és a tengerparton játszodozván, ott majd egy tarka kövecsei, majd egy fénylő csigahéját találnék, az igazságok óceánja pedig kikutatatlan, és kikutathatlan terület el végeden messziségben és mélységben szemeim előtt.“ ha, mondom, niég egy Newton is így ítélte magáról, és a maga tudományáról, s találmányairól: ugyan ki az közöttünk, kihez a szerénység igen nagyon ne illenék?

55. §. A Dogmákon ne akadjatok fenn barátim! és azok benneteket Jézustól el ne idegenítsenek. Szabad legyen a dolgot, egy példával világosítanom. Jézus meglé-

vén győződve lelkében a felől, hogy Isten az egész emberi nemnek is ugyan, de néki, kit az emberi nem felvilágosítására, s erkölcsi megjobbítására, s ezek által üdvözlésére, boldogulására küldött e világra, különösebb, szorosabb értelemben is atya, s következésképpen ő különösebb értelemben is mint más emberek, az Isten fia, s ezt tanítványai előtt szóval is nyilvánítván; más felől pedig azt ígervén tanítványainak, hogy ha ő olmégyen vissza az atyához, ki őtet elbocsátotta, nem hadja őket vigasztalás nélkül, elküldi hozzájuk a szent-leiket, mely őket felöltözteti mennyei erővel az evangyeliom hirdetésére: ezekből s abból, hogy ugyancsak Jézus tanítványainak azt parancsolta, miszerint azokat, kik az ő tudományát beveszik, atyának, fiának, és szentléleknek nevében kereszteljék meg, később ilyen dogmát csináltak némely bölcselkedő Keresztyének, hogy ezek szerint tehát az egy isteni természetben három személy van, úgymint Atya, fiú, és szentlélek, és ez három egy, ezt a szent háromság titkának nevezték. A mi több, azután sok századokon keresztül tüzes vitatkozásokat folytattak ezen dogma felett, és különböző felekezetekre szakadván, egymást üldözték. Egyik azt állította, hogy a fiú és a szentlélek kisebb istenek az atyánál, és az atyának alá vágynak rendelve; másik azt, hogy mind a három egyenlő, és ugyanazon egy lényegit; harmadik azt, hogy a fiú és a szentlélek csak hasonló lényegü az atyával. Egyik azt mondta, hogy a fiú öröktől fogva való szintúgy mint az atya, de a szentlélek származott az atyától; másik, hogy a szent-lélek nem csak az atyától, hanem a fiútól is származott öröktől fogva, és így tovább.

56. §. Ugyan barátim! mondjátok meg kérlek, hala-

dunk-é előbb az efféle vitatkozások által csak egy hajszálnyival is? Okosság-e olyan dolog felett vitatkozni, és szakadozni felekezetekre, a mit senki közülünk vékaképpen nem ért? S nemde nem azt hozza-é inkább magával a bölcseség és az ezzel mindig karöltve járó szerénység, hogy valljuk meg tudatlanságunkat ott, a hol valamit nem tudunk, és nem értünk? S nemde nem okosabb-é példái itt a szentháromságot illetőleg csak megnyugodnunk abban, hogy Jézust, a mint ő maga mondta, az Isten az ömenynei atya azért küldötte e világra, hogy az ő nevét az embereknek megjelentsé, azaz, hogy őket megismertesse az emberekkel, és hogy minden, valaki hiszen ő benne, azaz beveszi az ő tudományát, és a szerint él, el ne veszzen, hanem örök élete légyen; hogy a¹ ki őtet elbocsátotta, az atya, ő vele vélt itt a földön jártában is mindenkor, mert ő mindig azokat cselekedte, melyek az Atyának kedvesek; hogy ő egy az Atyával, hogy az Atya ő benne, és ő az Atyában vagyon, mit némiképp világosít Jézusnak ama könyörgése: „Nem csak ő érettek (t. i. az ő közvetlen tanítványaiért) könyörgök pedig, hanem azokért is, kik az ő beszédök által hiendők lesznek én bennem, hogy mindnyájan egyek legyenek, miképpen te Atyám! én bennem és én te benned, hogy ők is mibennünk egyek legyenek, hogy elhiddje a világ, hogy én te töled bocsáttam“ slb. S különösen a szent-leiket illetőleg megnyugodnunk abban, mit ugyancsak Jézus búcsúzó szavaiban mondott tőlök elválásán szomorkodó tanítványainak: „Én kérem az Atyát, és (én helyettem) más vigasztalót ad néktek, hogy veletek maradjon mind örökké, t. i. az igazságnak lelkét, ama vigasztaló szent lélek pedig, kit az Atya az én nevemben elbocsát, megtanít titeket mindenekre, és eszetekbe juttatja mind azokat, melyeket

modottam néktek, Még sok dolgok vagy-
nak, melyeket néktek kellene mondanom, de most el nem
hordozhatnátok; mikoron pedig eljön amaz igazságnak lel-
ke, minden igazságra vezérel titeket“, és hogy ezek mind
bé is teljesedtek; s végezetre hogy az Isten azoknak, kik
tőle szívesen kérik, ad szent lelket, mely elméjüket meg-
világosítja, akaratakat megszenteli, és őket minden jóra
segíti — nemde, mondom, nem okosabb-é csak ezeken
megnyúgodni? valóban okosabb! Nyugodjunk meg hál eze-
ken, és ne feszegezzük s magyarázgassuk, mimódon tör-
ténhetnek és történhetek mind ezek? és győződjünk meg
valahára arról, hogy itt nekünk minden titkokat tudunk
nem lehet, mert úgy nem emberek, hanem Isten volnánk.

57. §. Hát más tudományokban meg tudunk-é magya-
rázni mindent? Ha például ez a kérdés, mikép tudósítatik
lelkünk a körülöttünk lévő anyagi dolgok lételéről, for-
májáról, színéről, nagyságáról? egyik a világosság su-
gáraihoz, másik az aether rezgéséhez folyamodik, s egyik
amazokból, másik ebből igyekezik kimagyarázni, mikép
formáltalnak ezek által ott bent szemünk gyökerénél a
külső tárgyaknak apró képecskéi; de hát ezek által aztán
mikép tudósítatik lelkünk a külső dolgok léteiéről és mi-
némüségéről, van tudós a világon, ki megfogni és kima-
gyarázni tudná?. . Hál azt hogy egyik lélek a maga
gondolatait mikép közli a másikkal, beszéd és hallás
által, van-e ember a ki kimagyarázni képes legyen? —
Addig még csak elmegyünk, hogy a gégefő, a
nyelv, az íny, a fogak és ajkak a tüdőből kitululó le-
vegőt, ez meg a külső levegőt, ez ismét a fül dobját és a
hallásnak többi műszereit bizonyos, ha szabad úgy szóta-
nom, cikkelyezett hullámvázba hozzák; de hogy ez a

hullámvás azután mikép közli lelkünkkel más léleknek gondolatait, indulatait, érzéseit, itt nemde nem felakadunk-é ismét utoljára, s nemde így van-é a dolog minden tudományainkban, hogy az utolsó Mi módon mindenütt megfejthetetlen titok? Ugyan mikép lehetne hát kívánni, hogy az itt, hol Istennek emberreli viszonyáról van szó, megfejtető legyen?

58. §. Elég, hogy Jézus az Atyáról, a fiúról, és a Szentlélekről azokat mondotta, miket közelebb emliték, s több azokhoz hasonlók; és nékem, ámbár a 19-ik század közepén élünk is, és immár megvénültem, sóletemnek nagyobb részét a komoly tudományok körüli mély gondolkodással töltöttem el, s dicsekedés nélkül legyen mondva — mert mivel is dicsekedhelném? hiszen a mi vagyok, egyedül Isten kegyelméből vagyok — nem is minden siker nélkül: mégis jól esik, és nagy megnyugvására szolgál lelkemnek hinnem azt, hogy Jézusnak a mi urunknak és üdvözítőknek különösebb és szorosabb viszonya vólt Istennel, mint minden más halandóknak. Nem csak azért hiszem pedig ezt, mert az ő rövid élete párja nélküli nagy eredményű a világban, kivált ha még a¹ jövendőkre is tekintünk; nem csak azért, mert az ő tudománya valóban isteni tökéletes tudomány; nem csak azért, mert az ő élete is isteni szent és jöltévő élet vólt: hanem azért is, mivel az ő tulajdon szavai is ide mutatnak; mert nem szégyenlem megvallani, hogy egyebekben is ugyan, de főkép az Istennek dolgai körül a tekintélynek és a hitnek szükségét érzem. Barátim! ne bántsátok a hiteti ne bántsátok a tekintélyt! ezek az emberi természetten alapulnak, ezek Istennek becses ajándékai, ezekre oly szükségünk van, mint a mindennapi kenyérre. Jaj lenne az

emberi társaságoknak, ha azokból minden hitet, minden tekintélyt ki lehetne irtani, és szerencse hogy nem lehet. Vágynak dolgok, a melyeket tudhatunk; vágynak a melyeket csak hit által fogadhatunk el; a hit pedig nem csak valószínű okokon, hanem tekintélyen is épül. A kik azt beszélnek, hogy a tekintélyek ideje már lejárt, nem jól fejezik ki magukat; mert csak ezt kellene mondaniok: a bitorlóit tekintélyek ideje már lejárt! Úgy van! ennek le kell járnai, de ebből nem az következik, hogy már többé semmi tekintély nem kell, hanem inkább az, hogy ezentúl érdemlelt tekintélyek idejének kell bekövetkeznie. Ezek között pedig legelső a Jézus tekintélye, ennek kell mindenek előtt helyreállítatnia. Ennek szükség hogy hódoljanak mindenek, nem csak a tudatlanok és együgyűek, hanem a tudósok és bölcsek is; nem csak a kicsinyek, hanem a nagyok is; nem csak a nép, hanem a fejedelmek, törvényhozók, és bírák is; egy szóval az egész Keresztység, még pedig nem csak szájjal, hanem szívvel lélekkel; nem csak szóval, hanem tettel is.

59. §. De térjünk vissza még egyszer a dogmákra. A szentháromságrolí vitatkozásokhoz hasonló vitatkozások divatoznak máig is a Keresztvények különböző felekezetei között sok más tárgyról is. És ezekről is hasonlót lehet mondanunk áltáljában, mint amazokról mondottunk. Az ilyenek által, Atyámfiái! ne engedjétek magatokat Jézustól és az ő tudományától elidegeníttetni. Az ilyenek nem a Jézus tudománya, hanem csak némely részint ravasz célzalú, részint becsületes, de a Jézus tudományának lelkét jól fel nem fogott, bölcselkedni szerelő Keresztvények véleményei. Mind ezek idővel apródonként ki fognak enyészni a keresztvény vallásból és ez vissza fog vi-

tetni eredeti magasztos egyszerűségére. De erőszakolni a dolgot nem kell.

60. §. Mit szóljak a Jézus és az Apostolok csudatételeikről? Nincs könnyebb mint azok közül egyikről, vagy másikról ezt mondani: az lehetetlen! De ennek a¹ lehetlennének kimondásában nagyon óvatosoknak kell lennünk; mert sok lehetővé lett már, mit a hajdan kor lehetlennének tartott. Még nincs 70 esztendeje, mikor egy német tudós a természeti jogban a fogadásról tanítván, erre, hogy ha valaki olyat fogad, a mit teljesíteni természettel lehetlennem, fogadását teljesíteni nem tartozik; ezt hozta fel például, mint ha valaki azt fogadná, hogy ő a levegőben hajókázni fog; s már ma a gyermek is tudja, hogy ez nem lehetlennem. Hasonlóképp ismeretesek egy régi pogány költőnek szavai, ki azt akarván mondani, hogy valaminek lehetlennem megtörténnie, ezt azzal tette ki, hogy mikor az megtörténik, akkor a víz tüzet fog adni, a tűz pedig vizet (unda dabit flammam, és dabit ignis aquam) és ime már ma szemünkkel látjuk, hogy a chemicus a vízből tüzet, a tűzből pedig vizet tud kiállítani. És ha ez a lehetlennem tartott dolgok lehetővé változása a csupa anyagi tárgyak körül is megtörténhetett: mennyivel inkább megtörténhetett ott, hol léleknek, még pedig rendkívüli, például jézusi, vagy szentléteknek hatása jött közbe. Bizony a lelkivilágról és annak a testi világhoz viszonyairól még oly keveset tudunk, hogy, ha valahol, itt bizonyára igen szükséges, óvatosoknak tennünk ítéletünk kimondásában. Mert csak a közönséges emberi telket illetőleg is ki hitte volna ez előtt csak egy századdal is, hogy telkünk szem- és világoosság nélkül is képes tegyen látni, még pedig oly erővel, és oly hathatósan, hogy látását sem az át-nem-látszó

tárgyak, például falak, sem a tér- és időbeli távolság nem gátolják? s ki hitte volna, hogy egyik emberi lélek bizonyos környülmények között, a másinak gondolatát is láthassa? Már ma pedig ezeket annyi okos, szemes és vigyázó, becsületes tudósok állítják, mint tulajdon tapasztalataikat, hogy igen bajos feltenni, akár azt hogy ezek mind megcsalattak, akár azt, hogy mind csalni akarlak volna. De akármint légyen is e dolog, legjobb a csudákról is nem vitatkoznunk, hanem tartanunk magunkat azokhoz, a mik a Jézus tudományának lelkét, és ha szabad úgy szólanom, q u i n t e s s e n t i á j át teszik, és igyekeznünk nékie buzgó tisztelői, hü tanítványai és követői lenni egész életünkkel.

61. §. De hát azokról mit szóljak, kik a Jézus tudományában azt a hiányt találják, hogy az nincs rendíthetetlen metaphysicai elvekre alapítva, és az okból ellene mondbatatlan okoskodások által lehozva? Ugyan barátim I legyetek igazságosok, és vegyétek gondolóra, hogy ha szinte ez lehetséges volna is, Jézus nem olyan tudományt akart tanítani, melyet csak egynéhány Philosophus értsen meg. Ő az egész néptől, a legegyügyüebektől is kívánt megértetni; mert vallás- és erkölcstudománya által mindeneiket akart boldogítani. Nékie tehát nem lehetett, nem kellett metaphysicálni, dialecticai subtilitásokkal bíbelődni; mivel ez a hallgatókban gyakorlott ész feltételez, milyennel ritka ember bir, hanem intézni kellett beszédét az emberi nemnek — ha szabad úgy szólanom — vallási instinctusához, mely a tudatlanokban szintúgy él, és munkálódik, mint a tudósokban. Azonban mind a mellett is hogy Jézus nem metaphysicál, az ő vallás- és erkölcstana a józan Philosophusra nézve is legkielégítőbb. Mert a

józan Philosophus által — látja, mit bírnak vállalai, mit nem, s nem leledzik oly dolgokban, mik felülhaladják erejét; általlátja hogy ember vallás nélkül, vallás hit nélkül nem létezhetik; általlátja, hogy embernek szintúgy természetére tartozik a hit és a reménység, mint a szeretet; általlátja hogy ember mindentudó, ember Isten nem lehet; általlátja hogy még mind azok, kik túl akartak bölcsekedni Jézuson, s metaphysicálni akartak a vallásban, elbuktak. Mert mit ér példáid ama legújabb tan is, mely az embert és az emberiséget egyet jelentőnek vévén, az egyéniséget és személyiséget egészen lerontja? Micsoda vigasztalás az a boldogtalannak, hogy az ő halhatatlansága csak abban áll, a miben akármely állatnak vagy plántának halhatatlansága, hogy t. i. az ő neme soha ki nem pusztúl e földről? De még erről is ki áll jót? Hát a Mammút, az óriás szarvas, a barlangi medve, és más számtalan állatok és plánták, melyeknek maradványaival a hegyek gyomrai nyüzsögnek, és a melyekhez élő példányok már ma a földszinén nem talátnak, nem kipusztultak? A mi végezetre azon vádat illeti a keresztyén vallás ellen, hogy az e földet siralom völgyévé teszi, a boldogságot ez életen kívül csak a sirtón keresi, és így nem életre való tudomány: ez valóságos félreértés, ez Jézusnak soha czélja nem volt, sőt inkább ő azt akarta, hogy a mennyország a mennyei boldogság már itt a földön, ez életben elkezdessék, s ez élet után csak folytattassék; s ez az a mi ezentúl bizonynal be is fog következni. —

62. §. De úgy tartom, atyámfiai tudós férfiak! elég ennyit mondanom a végre, hogy azokat ti közületek, kik a vallás dolgában eddig talám lágymelegek voltak, Jézusnak, és így Istennek s az emberiség ügyének egészen

megnyerjem, és arra bírjam, hogy ők is kiki a maga körében, s a maga módja szerint szóval és tettel serény és sikeres munkások igyekezzenek lenni az Isten-országának építésében, meggyőződven lelkökben arról, hogy egyedül Jézus az erős fundamentom, melyre építenünk lehet és kell, s nincsen, nem adatott ég alatt más név, mely által lehetne megtartatnunk, az egy Jézusnak nevéen kívül; kinek is azért legyen áldás dicséret és dicsőség most és mind örökké Ámen!

63. §. De midőn az Isten-országának építésében a tudósoktól általában sok, igen sok, ugyanakkor ezeknek egy osztályától, ti töletek értem óh Papok! tanítói a népnek a vallásban, legtöbb függ. Ti itt legtöbbet tehettek mind siettetésére a nagy és dicső munkának, mind késleltetésére, ha ugyan ez utóbbit akarnátok. Hanem én óhajtom a zavargások eltávoztatásaért, a keresztyénség csendességéért, a szent ügynek minél előbb és minél szebb móddal győzedelmeért, s végre magának a Papságnak becsületéért is, hogy ne találtassák keresztyén Pap egyetlen egy is, ki, bármi czélből, az Isten-országának eljövételét akadályozni akarja; és ha talán valakit a keresztyén Papifejedelmek közül a gonosz lélek megkísértene, hogy ezt tegye: én ötét kérem a Jézus nevében, gondolja meg jól, mit cselekeszik! figyelmezzon lelkiismeretére, és onnan meg fogja hallani Jézusnak ama szavait ő hozzá: „Saul! Saul! mit kergetsz engemet? nehéz néked az ösztön ellen rügodoznod!“ Úgy van! ki az Isten-országának ellene szegül, Isten ellen tusakodik; mert annak eljövetele ez időben Isten akarhatja. Én, a ki ezt hirdetem, csak eszköz vagyok Isten kezében. Isten az, ki a sziveket az ő országának eljövételére a világesemények által már

úgy elkészítette, hogy mikor ez én kiáltó szóm a népek millióinak füleibe eljut, ezek azt mindenütt örömmel fogják fogadni, és hálákat adnak Istennek, hogy nékiek a keresztyénség e nagy napjának legalább hajnalát érniök megengedte. És olyanok, kik ezen örvendeznek, ezeneknél fognak találkozni a különböző felekezetű keresztyén Papok között is, és ezek azok, kikhez én itt utoljára berekesztő szavaimat intézni kívánom.

64. §. Atyámfiái az Úrban! hirdetői az igének a keresztyénség különböző nyelvű és felekezetű népei között! adjatok hálát Istennek azon különös kegyelméért, hogy ő titeket éppen ez időben méltóztatott az ő evangéliomának predikálására, midőn szent vallásunknak e második, az elsőnél dicsőségesebb korszaka kezdődik, és tinéktek engedte azt az örömet és gyönyörűséget, hogy ti lehettek első munkások az ő országának építésében itt a földön, adjatok hálát, mondom, Istennek ezen veletek közlőit különös kegyelméért, és viseljétek úgy magatokat, mint illik Isten-országának Apostolaihoz. Igyekeztek teljes szívetekből, és minden erőtekből azon, hogy uralkodjatok nem ti a vallás által, hanem uralkodjék ti általatok a vallás, a Jézus életadó tudománya minden keresztyén lelken, nagyokon és kicsinyeken. Nevezetesen pedig hirdesétek minél előbb, és minél hangosabban a népeknek, hirdessétek a fejedelmeknek, törvényhozóknak és kormányzóknak ezt a — nem mondom új evangéliomol, de a — Jézus evangéliomának új, nagy, dicső, és felséges alkalmazását, mely szerint a keresztyén vallás, az igazságnak és szeretetnek vallása, mely eddig csak a magános életben, olt is sok burjántól elfojtva tengődött, az álladalmak életébe nagyban behozatván, szépen virágozzék és gazda-

gon gyümölcsözzék. Hirdessétek hogy a háborúnak a keresztyének közül örökre el kell töröltetnie, mert a népeknek egymás gyilkolása a szeretetnek vallásával meg nem állhat. Hirdessétek, hogy a zsarnokságnak a keresztyén álladalmakban örökre meg kell szűnnie; mert Isten, ki mindnyájunknak szerető Atyánk, nem akarja, nem akarhatja, hogy az ő fiai közül egy akárki is, sok ezer sőt sok millió testvéreivel, mint lelketlen dolgokkal kénye szerint bánjon, és azokat tetszése szerint nyomorgassa. Hirdessétek hogy a Jézus szentséges vallása, mely az emberi nem üdvözítésére való, sohasem fog többé a keresztyének között a zsarnokság szolgálójává lealacsonyítani, hanem inkább arra fog szolgálni, hogy a fejedelmeket, törvényhozókat, kormányzókat, bírákat kötelességeik iránt felvilágosítsa, és arra bírja, hogy mindeneket a népek boldogítására irányozzanak. Hirdessétek a keresztyén szabadságot és egyenlőséget; de magyarázzátok jól meg a népeknek, mit kell e nagy szavakon érteni, nehogy a szabadságon az azzali visszaélést értse, és akkor képzelje magát szabadnak, mikoi a bűnnek, a gonosz indulatoknak és kívánságoknak rabja, s nehogy az egyenlőséget oda magyarázza, hogy minden embereknek egyenlő ranguaknak, és egyenlő gazdagoknak kell lenniök. Ez nem lehet Isten akaratja. Isten az embert társasági életre, s egyszersmind boldogságra teremtette; a társaság pedig csak úgy lehet virágzó és boldog, ha annak különböző rendű és foglalatossága tagjai vágynak, de a kik mind egy célra, a társaság fenntartására és boldogítására dolgoznak. Például vágynak szülék és gyermekek; gazdák és cselédek; parancsolók és engedelmeskedők; tanítók és tanulók; mester emberek, földművelők s kereskedők; stb. vágynak kik lelki tehetségeikkel, vágynak kik testi erejükkel tesznek

a társaságnak hasznos szolgálatot. Ezek pedig ép úgy nem lehetnek egy rangnak, mint az emberi testben a fő, kéz, láb, szem, fül, száj, fogak, gyomor, SZÍV stb. melyek az egész test fennállítására mind szükségesek, nem egyenlők.

S ép azért adott Isten az embereknek oly különböző testi és lelki tehetségeket, és különböző hajlamokat, hogy minden foglalatosságokra, melyek a társaságban szükségesek és hasznosok, váljanak alkalmas egyének. Miből ismét szükségesképpen következik, hogy nem lehet minden ember a társaságban egyenlő gazdag., „A szegény és a gazdag öszvetalálkoznak, és mind a kettőt az Úr szerzetté,“ azt mondja az írás. Jézus is ezt mondotta: „szegények mindenkor lesznek veletek.“ Magyarázatok meg tehát a népnek, hogy a keresztyén egyenlőség nem a világi javak egyenlőségében áll; mert ha lehetségesvölna is hogy valaki azokat a társaság minden tagjai között egy pillanat alatt egyenlővé tegye: ez az egyenlőség csak harmadnapig sem tartana, éppen a tehetségek és hajlamok egyenetlensége miatt. Hanem abban áll a keresztyén egyenlőség, hogy a társaság minden tagjai egy törvények alatt legyenek, melyek egyenlően óltalmazzák személyét és vagyonát a szegénynek szintűgy mint a gazdagnak; a vétkezőt egyenlően sújtsák, a gazdagot szintűgy mint a szegényt; az erényt egyenlően jutalmazzák, a szegényben szintűgy mint a gazdagban; az út minden polgári megtiszteltetésre, minden előmehetésre és boldogulhatásra egyenlően nyitva legyen, szegények és gazdagok előtt, csak tehetségök legyen hozzá. —

65. §. Hirdessétek továbbá a szenteknek egyességét, az egy keresztyén anyaszentegyházat. Ne hallassák ezután soha egy keresztyén felekezet templomában is szózat, mely

más keresztyén felekezeteket kárhoztasson, annyival inkább átkozzon; Jézus arra tanított bennünket, hogy áldjuk még azokat is, a kik minket átkoznak. Nem annyira czáfolgassátok, mint inkább hadjátok feledékenységbe menni az olyan tanokat, melyek a különböző keresztyén felekezeteket egymástól elválasztják, és elidegenítik; vagy a hol az ilyeneket megemlíteni szükségesnek látjátok is, az mind nagy kíméléssel és szeretettel történjék, mindig hozzá tévén, hogy Istennek minden felekezeiben kedves a ki ötét tiszteli és az ő akaratját cselekeszi. Azokat a tanokat pedig, melyek a Jézus tudományának, a keresztyén vallásnak lelkét leszik, hirdessétek kiemelve, minél gyakrabban minél hatalmasabban. Egy szóval Atyámfiái igyekezzetek hogy beteljesedjék, mit szent vallásunk szerzője a Jézus megjövendölt, hogy légyen egy akol és egy pásztor; hogy ne mondja egyik: Én a Péteré vagyok! másik, én a Pálé! s így tovább; hanem mondjuk egy szívvel szájjal: Mi mindnyájan a Jézus Krisztuséi, mi mindnyájan keresztyének vagyunk! még pedig keresztyének a szó igaz értelmében, azaz Krisztus igaz tanítványai, Krisztus igaz követői egész életünkkel.

66. §. Én pedig kérem az Istent, a mi urunk Jézus Krisztusnak atyát, és a mi Atyánkat, töltsé ki ti reátok a maga szent-lelkét, hogy lehessetek az ő országának méltó Apostolai; a népek és fejedelmek szívét pedig tegye hajlandóvá az igének, melyet ti a Jézus evangyelioma szerint, ez én kiáltó szóm nyomán hirdetendetek, bevételére, megtartására, és teljesítésére. Ámen!